

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Šárka Polanská

OSVOJENÍ V PRÁVU SOUKROMÉM A VEŘEJNÉM

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce: 6. dubna 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Šárka Polanská

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí diplomové práce Doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc. za odborné vedení a vstřícný přístup při zpracování tématu.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	4
ÚVODEM.....	5
UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY OSVOJENÍ.....	7
Uvedení do problematiky osvojení v kontextu téma diplomové práce.....	7
Historie osvojení.....	8
Právní vývoj úpravy osvojení.....	10
Pojem osvojení v kontextu dnešní právní úpravy.....	14
Děti vhodné k osvojení.....	16
DRUHY OSVOJENÍ.....	19
PODMÍNKY OSVOJENÍ.....	23
Podmínky osvojení společné pro osvojení zrušitelné i nezrušitelné.....	23
Podrobněji k jednotlivým podmínkám.....	24
Podmínky stanovené pro nezrušitelné osvojení.....	32
PRÁVO ZNÁT SVŮJ GENETICKÝ PŮVOD.....	34
SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ.....	36
Zajištění sociálně-právní ochrany.....	39
Opatření sociálně-právní ochrany dětí.....	40
Zprostředkování osvojení.....	41
Nalezení vhodného osvojitele pro dítě a svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů....	47
Problémy související se zprostředkováním osvojení.....	52
ŘÍZENÍ O OSVOJENÍ.....	55
Incidenční řízení.....	55
Samotné řízení o osvojení.....	57
Vznik osvojení.....	59
Přeměna osvojení.....	59
Zrušení osvojení.....	60
Opětovné osvojení (znovuosvojení neboli readopce).....	61
NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK A VYBRANÉ OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE OSVOJENÍ.....	61
ZÁVĚREM.....	65
RESUMÉ.....	67
POUŽITÁ LITERATURA, ODBORNÉ ČLÁNKY, PRÁVNÍ PŘEDPISY.....	68
Použitá literatura:.....	68
Odborná periodika:.....	69
Právní předpisy:.....	70
Judikatura:.....	70
Internetové zdroje:.....	71
Přílohy:.....	71

SEZNAM ZKRATEK

ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
LZPS	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
Ministerstvo	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 40/1964, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
Úřad	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
ZMPS	Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

ÚVODEM

Osvojení není jen jedním z institutů náhradní rodinné péče, je to institut, který je z forem náhradní péče nejstabilnější a nejlépe tak nahrazuje rodinu přirozenou. Dochází při něm také ke statusovým změnám. Právo jím napodobuje přirozený vztah mezi rodiči a dítětem. Osvojením se tak vytváří rodinné vztahy tam, kde je příroda sama nevytvořila.

Ve své práci se pokusím analyzovat současnou právní úpravu s exkurzem do plánované změny v podobě návrhu nového občanského zákoníku. Ačkoliv se zabývám právním rozměrem osvojení a snažím se jej analyzovat především tedy za použití analyticko-deskriptivní metody, nelze podle mého názoru zcela pominout ani psychologické a sociologické aspekty tohoto institutu. Nevyhnula jsem se tedy ani určitým neprávním vsuvkám. V procesu osvojování hrají tyto jevy více než významnou roli, a proto se domnívám, že ke zpracování mnou vybraného tématu do určité míry patří a nejedná se tak v tomto směru, abych se držela právní terminologie, o žádný exces. V procesu osvojení nejde jen o čistou aplikaci zákona. I soudce při svém rozhodování zohledňuje také širší rámec okolností, zvažuje důsledky jaké jeho rozhodnutí bude v případě osvojení dítěte mít. Musí jednat v zájmu dítěte jako zájmu nejvyššího. Aby bylo osvojení úspěšné, musí být dítěti vybrána vhodná rodina, která vyplní prázdné místo v jeho životě, která mu zajistí péči a rodinné zázemí. Na druhou stranu, i dítě by mělo naplnit očekávání osvojitelů.

Má práce není vyčerpávajícím popisem a vyhodnocením tématu osvojení, je jen snahou o stručné zpracování právního hlediska tohoto tématu. Práci jsem rozčlenila do několika kapitol. V první kapitole se zabývám především vymezením pojmu osvojení,

hlavně pak v kontextu rozlišení prvků soukromého a veřejného práva.

Pokračuji historickým exkurzem, který v sobě zahrnuje jak samotnou historii institutu, tak i vývoj právní úpravy, který je nepochybně významnou a neopomenutelnou složkou a napomáhá k lepšímu pochopení tématu. V této části tak stručně pojednám o jeho kořenech a vývoji. Jak se později ukáže, ani ustanovení zákonů, která už nejsou dávno v platnosti, nejsou pouze mrtvou literou. Osvojení není institut, který by bylo možné od základů změnit. Je to úprava, která si drží svoji kontinuitu. Ačkoliv samozřejmě v průběhu času docházelo ke změnám a úprava reflektovala také ideologii své doby. I přes změny kterými prošla, však římskoprávní základ zůstal zachován. Návaznost a kontinuitu tak můžeme vidět např. i v návrhu nového občanského zákoníku, který vzkřísil osvojení zletilého.

Na historický nástin navazuji pojetím o osvojení v kontextu dnešní právní úpravy se zastavením se u jednoho ze subjektů osvojení, a to dětí, které jsou k osvojení vhodné. Stručně tak nastíním důvody, proč některé z dětí do této kategorie spadají, co vede žadatele o osvojení, co od osvojení očekávají a jaké jsou jejich představy a dítěti.

Třetí kapitola pojednává o právní úpravě osvojení, jaké druhy rozlišujeme a jaké jsou podmínky, které musejí být splněny. Z druhů osvojení vyzdvihnu především kromě základního rozdělení na osvojení zrušitelné a nezrušitelné, kategorii osvojení mezinárodního. Širší prostor věnuji pak problematice práva znát svůj původ s odkazem na mezinárodní dokumenty a literaturu, která se tímto tématem zabývá. Toto téma je podle mého názoru velmi důležitou složkou v procesu osvojení dětí, a proto jsem se neubránila ani úvaze o tom, proč by rodiče měli seznámit dítě s touto skutečností a nezatajovat tak před ním pravdu, že je osvojené.

Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřila na sociálně-právní ochranu dětí, na její orgány a jejich kompetence v kontextu osvojení. Mnohá z opatření sociálně-právní ochrany jsem ponechala stranou a koncentrovala svou pozornost na zprostředkování osvojení a úlohu těchto orgánů v jeho procesu. Vymezím tak pojmy zprostředkování osvojení i vlastní průběh tohoto složitého postupu. V závěru této kapitoly upozorňuji také na problémy, které se v souvislosti s osvojením a jeho zprostředkováním objevují.

Následující, pátá kapitola je věnována řízení o osvojení zahrnující v sobě také řízení incidenční. Do této části jsem zařadila i stručný výklad přeměny osvojení, jeho zrušení a úpravu readopce.

V závěru své práce, v poslední kapitole se zaměřím na úpravu připravovaného občanského zákoníku, jeho pojetí práva rodinného s akcentem na úpravu osvojení. Pozornost tak věnuji hlavním změnám, které nová právní úprava přináší. Zaměřím se jak na zcela nové instituty, tak také na některá doplnění a zpřesnění stávajících ustanovení, které však pokládám za významné.

UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY OSVOJENÍ

Uvedení do problematiky osvojení v kontextu téma diplomové práce

Osvojení je nejideálnější z forem náhradní rodinné péče, kdy o dítě není pečováno v jeho vlastní rodině jeho rodiči, ale bylo svěřeno rozhodnutím soudu někomu jinému než jednomu z rodičů. Jedná se tedy o případy, kdy dítě nemůže žít a vyrůstat, ať už z objektivních nebo subjektivních důvodů, ve svém přirozeném prostředí. Podle ÚPD by dítě mělo v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění. Bohužel ne všechny děti mají takové štěstí, ne všechny žijí takový život, který by svým charakterem zapadal do rámce vytyčeného v preambuli výše zmíněné úmluvy. A právě v takových případech musí v zájmu dítěte, jako nejvyššího zájmu, zasáhnout stát. Jak stanoví ÚPD, zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí.¹

Osvojením dítěte dochází k právnímu zajištění náhradní péče a výchovy v rodině. Dá se tedy říci, že institut osvojení značně překračuje rámec náhradní rodinné péče v tom smyslu, že se nejedná jen o péči svým charakterem náhradní a určitým způsobem méněcennou, ale jedná se o institut, který sebou nese významné statusové následky. Institut, kterým osvojené dítě získá novou rodinu v širším slova smyslu. Osvojitelé přijímají osvojované dítě za vlastní, ačkoliv je biologicky cizím elementem v rodině. Takto založený vztah je stejný jako právní vztah mezi rodiči a dětmi. Už Justinian ve svých Institucích vyjádřil samu podstatu osvojení - „Adoptione naturam

---

¹ Článek 3 (1) Úmluvy: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnymi orgány.“

imitatur“.² Tato zásada je ve své podstatě pregnantněji vyjádřena i v ZOR v § 63, který stanoví, že „osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský....“ K tomu, aby došlo ke zdárnému naplnění římskoprávní zásady dnes, musí být splněny některé podmínky týkající se nejen správné aplikace zákona, ale také podmínky týkající se respektování potřeb a zvláštností osvojovaného dítěte.

Osvojení jako takové je institutem soukromého práva, upraveným v ZOR (§ 63-77), nicméně samotný proces osvojování dětí je upraven normami práva veřejného. Ačkoliv je vztah rodiče a dítěte vždy vztahem soukromoprávním, můžeme říci, že vznik osvojení, se blíží spíše režimu veřejného práva, což je dáno tím, že smluvní vztah se z osvojení vytratil a dnešní úprava vzniku osvojení je založena čistě na rozhodnutí příslušného soudu, který zkoumá podaný návrh, formu osvojení, o kterou osvojitelé požádali, a který dále posuzuje, zda jsou splněny všechny zákonem požadované podmínky osvojení. Samotné řízení o osvojení je upraveno v OSŘ (§ 181-185), ale významné z hlediska problematiky osvojení v jeho procesní rovině je také ustanovení § 76a OSŘ upravující předběžné opatření ve věcech nezletilých a v neposlední řadě také § 180a a § 180b, upravující tzv. incidenční řízení.³ Právo procesní je řazeno do oblasti veřejného práva, stejně tak jako další pramen právní úpravy osvojení - ZSPOD, který nejen že upravuje fázi předcházející samotnému řízení o osvojení, fázi zprostředkování osvojení, ale je také normou, která garantuje ochranu dítěte, a která se snaží předcházet případům, kdy dochází k narušení příznivého vývoje dítěte.

Historie osvojení

Historie osvojení je velmi dlouhá a její kořeny sahají až do doby Římské republiky. Vývoj osvojení je odrazem vývoje kultury evropské společnosti, která směřovala k postupné humanizaci.

Stejně tak jako prof. PhDr. Matějček, použiji i já ve své práci dělení vývoje

---

² Osvojením se napodobuje příroda, Viz blíže k tomu: Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo, Praha, C.H.Beck 1995, s.147-8.

³ Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení.

osvojení dle P. Vodáka, který jej člení do pěti fází:⁴

1. fáze - Období starého Říma
2. fáze - Období středověku a novověku až do konce 18. století
3. fáze - Období osvícenství a století následující
4. fáze - Období první republiky
5. fáze - Doba po II. Světové válce

S osvojením se setkáváme již v římském právu, které znalo dvě formy osvojení, tzv. adrogatio a tzv. adoptio. Účelem adopce, především ale pak prvního případu, tzv. arrogace, bylo zachování patricijských rodů. Osvojení v době starého Říma jednoznačně upřednostňovalo zájem osvojitele. Pro oba druhy adopce platila společná obecná výše zmíněná zásada – osvojením se napodobuje příroda. A právě tato zásada měla za důsledek, že adoptovat mohli pouze muži za splnění další podmínky týkající se věku adoptanta. Mezi ním a adoptovaným musel být věkový rozdíl nejméně 18 let. Pro arrogaci byly stanoveny podmínky ještě přísnější. Arrogator, nejen že nesměl mít vlastní děti, ale muselo mu být alespoň šedesát let. Dostatečný věkový rozdíl, jako podmínka osvojení se nám zachoval dodnes. Ale ani podmínky, které byly vázány k arrogaci, nejsou našemu právu zcela cizí. Právní řád bývalé ČSR věkovou hranici (byť se samozřejmě nejednalo o věkovou hranici 60 let) za kumulativního splnění bezdětnosti osvojitelů znal.⁵

Druhá fáze počíná obdobím středověku, pokračuje obdobím novověku a završuje se na konci 18. století. Tato fáze je především ovlivněna a formulována křesťanstvím, které sebou přináší také nový prvek, tzv. milosrdenství. „V hebrejském originále je nazýváno pojmy rahamim a hesed a je chápáno nejen jako přichylnost člověka k člověku, ale zejména jako ochota pomáhat bližnímu v nouzi. Lidské milosrdenství se podle Bible neměří množstvím citů, ale jeho konkrétními důkazy. V praktickém životě člověka se milosrdenství chápe jako povinnost a realizuje se solidaritou.“⁶ V duchu milosrdenství jsou zřizovány nalezince a útulky pro opuštěné děti. Šlechta, která je zpravidla tím, kdo děti osvojuje, tak ale nečiní z lásky k bližnímu, ale proto aby byl zajištěn společenský status pro levobočky panovníků, nebo proto aby byla zajištěna

---

⁴ Matějček, Z. a kolektiv, Náhradní rodinná péče, Praha, Portál 1999, s.17-21.

⁵ Blíže k tomu v následující části věnované právnímu vývoji úpravy osvojení.

⁶ Kotous, J., Munková, G., Peřina, P.: Úvod do sociální politiky, Praha, Univerzita Karlova v Praze-Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodnář 2003, s. 38

kontinuita rodového jména a majetku. Ani obyčejní lidé nehledají zpočátku v osvojení pomoc bližnímu svému, jako spíše levnou pracovní sílu.

Doba osvícenství a století následující sebou přináší také nový přístup. Jsou zakládány sirotčince, které se nezaměřují již jen na záchranu života dětí, ale nově kladou akcent také na výchovu dítěte. Oproti nalezcům představují již pokrokovější formu ústavní péče.

Čtvrtou fází je období První republiky. Na počátku 20. století se osvojení ve většině evropských zemí upravuje zvláštními zákony k tomu přijímanými. Aktuálnost náhradní rodinné péče, nejen osvojení samotného, byla podmíněna především II. Světovou válkou, která za sebou, stejně tak jako všechny ostatní válečné konflikty, zanechala sirotky. V tomto období se začíná postupně klást stále větší důraz na blaho dítěte, které bylo do té doby značně opomíjené a podřazené zájmům osvojitelů.

Poslední z fází ve vývoji osvojení představuje období po II. Světové válce, kdy se začíná upřednostňovat kolektivní výchova. Péče rodinného typu je opuštěna, a to až do roku 1963, kdy byl přijat ZOR, který znovu otevřel cestu vedoucí k péči o dítě rodinného typu.

Právní vývoj úpravy osvojení

Historie osvojení na našem území je dlouhá a od úpravy z roku 1918 v bývalé ČSR prodělala značných změn. Jak ukazuje následující výklad týkající se vývoje právní úpravy osvojení na našem území, původně bylo osvojení institutem typicky soukromoprávním, jehož primárním účelem nebyla ani péče o dítě, ani poskytnutí rodinného zázemí. Jak dokládají následující řádky, osvojení bylo pojmáno především jako právní prostředek přijetí osoby (nejen dítěte) za vlastní.

Po vzniku ČSR v roce 1918 upravoval osvojení **Obecný občanský zákoník** a to v pouhých sedmi paragrafech (§179-185). Podstatou osvojení bylo přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojení bylo pojmáno jako ryze soukromoprávní institut. Bylo zakládáno smluvně a jeho následky byly především občanskoprávní povahy. Na rozdíl od dnešní úpravy mohli být osvojitelé jen bezdětné osoby starší 40 let (věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem musel být alespoň 18 let) a osvojencem mohla být i osoba zletilá. Právní vztahy osvojence zůstaly zachovány, což souviselo s jiným pojetím

osvojení, kdy na rozdíl od dnešní úpravy, nebylo osvojení chápáno především jako zabezpečení náhradní péče o dítě.

Nová právní úprava byla zakotvena v **zák. č. 56/1928 Sb.z.a n., o osvojení**. Ačkoliv zákon již představoval podrobnější úpravu, mnohé zůstalo zachováno. Z původní úpravy byly převzaty podmínky týkající se osvojitelů. Nadále mohla být osvojitelem pouze osoba starší 40 let, která neměla vlastní děti.⁷ Zachována zůstala také možnost osvojit zletilého. I nadále bylo ke vzniku osvojení třeba uzavřít smlouvy, ale na rozdíl od předchozí úpravy se stala smlouva účinnou až se souhlasem soudu.⁸ Co se týče následků osvojení, vznikal mezi osvojitelem a osvojencem a jeho potomky později narozenými též poměr, jako mezi rodiči a manželskými dětmi, pokud zákon nestanovil jinak.⁹ Podle této právní úpravy mohl být právní poměr z osvojení zrušen dohodou všech účastníků právního poměru založeného osvojením. Významnou podmínku osvojení představoval souhlas rodičů. Zákon pamatoval také na možnost, že by rodiče byli různého mínění, a pro takový případ bylo rozhodující mínění otce.¹⁰ Zákon dále také připouštěl, aby v případě, že by jeden nebo oba rodiče bez závažného důvodu odpírali souhlas, byl dán souhlas soudem namísto rodičů.

Zásadní změnu v právní úpravě osvojení přineslo přijetí **zák. č. 265/1949 Sb., o právu rodinném**.¹¹ „Tento zákon uvedl na území našeho státu v život osvojení jako především přijetí cizího, nezletilého dítěte do vlastní rodiny, jako institut náhradní rodinné péče, která ve svých důsledcích plně nahrazuje pokrevní vztah rodiče a dítěte. Toto je moderním právem akceptovaný smysl osvojení, uváděný různými mezinárodními dokumenty garantujícími dětská práva. Tehdejší úprava byla však mnohem jednodušší a v řadě otázek se s úpravou dnešní nedá srovnávat“.¹² Úprava osvojení doznala značných změn. Zákon se odpoutal od smluvního principu, a tím také od ryze soukromoprávního přístupu. V tomto zákoně již můžeme nalézt základy dnešní úpravy. Zákon upustil od možnosti osvojení zletilého a na příště již umožňoval pouze osvojení nezletilce. Zásadní zlom pak představovalo založení podmínky, že osvojení

---

⁷ viz § 1- Kdo nemá vlastních dětí manželských anebo jim na roveň postavených (legitimovaných, osvojených, jakož i v poměru k matce nemanželských), může jiného smlouvou přijmouti za vlastní (osvojití)

⁸ viz § 3

⁹ viz § 4 (1)

¹⁰ viz § 2

¹¹ osvojení bylo v zákoně upraveno v § 63-69

¹² Radvanová, S., Zuklínová, M.:Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, Praha, C.H. Beck 1999, s.127

musí být nezletilému ku prospěchu. Osvojitelé již nemuseli splňovat podmínky týkající se věkové hranice a bezdětnosti, jak tomu bylo v předchozím zákoně o osvojení. Věková hranice byla nahrazena předpokladem přiměřeného věkového rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem.

Další změny přinesla novelizace zákona o rodině, **zák. č.15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení**. Novela zavedla nezrušitelné osvojení. V případě, že byl nezletilý osvojen nezrušitelně, byli v matrice zapsáni osvojitelé namísto rodičů. Novela doplnila § 66 zák. o právu rodinném. K osvojení bylo i nadále třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte, nicméně nová právní úprava stanovila, kdy může být od tohoto souhlasu upuštěno. Novela se tak stala přelomovou, protože umožnila osvojení dětí, které byly odloženy svými rodiči do zařízení ústavní péče. § 66 (3) stanovil celkem tři důvody, kdy souhlasu rodičů nebylo třeba:

- a) jestliže je dítě po dobu nejméně jednoho roku v ústavní péči a rodiče o ně neprojeví po tu dobu žádný zájem, nebo
- b) jestliže rodiče neprojeví o dítě žádný zájem po dobu nejméně dvou let, nebo
- c) jestliže rodiče dali přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům; přivolení předem je možno dát jen ústně do protokolu před soudcem nebo před orgánem pověřeným péčí o mládež.

Na druhou stranu znamenala tato úprava také výrazný zásah do práv rodičů směrem k jejich omezení, což reflektovalo do jisté míry právní prostředí tehdejší doby, která se příliš nezabývala lidskoprávní rovínou svých postupů při tvorbě zákonů.

1. dubna 1964 nabyl účinnosti **zák.č. 94/1963, o rodině**. ZOR rozšířil možnost osvojit dítě bez souhlasu rodičů. V § 68 stanovil, že souhlasu rodičů není třeba v případě, že rodiče neprojeví nejméně po dobu jednoho roku o dítě opravdový zájem, který by jako rodiče projeviti měli.¹³ V důsledku diskusí odborníků, které se objevily po přijetí ZOR, týkající se jednoleté lhůty, která se zdála být příliš dlouhou, byla přijata novela k ZOR, **zák. č. 132/1982 Sb.**, ve které byla lhůta o polovinu zkrácena. Novela doplnila § 74 odst. 2 ZOR a umožnila tak i osvojení osobě osamělé, ačkoliv zákon

---

¹³ viz § 68 (1), dále v § 68 (2) ZOR zachovává důvod, pro který není třeba souhlasu rodičů s osvojením z předchozí právní úpravy, tj. případ, kdy rodiče dali souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům.

doposud připouštěl osvojení jen v případě osvojení manžely.¹⁴ V roce 1998 byla přijata významná a rozsáhlá novela ZOR, **zák. č. 91/1998 Sb.**, která sebou přinesla zásadní změny týkající se osvojení, především jeho procesních postupů. Tato novela již reflektovala mezinárodní smlouvy, přijaté v oblasti problematiky osvojení a práv dítěte. Nová úprava osvojení „na jedné straně sleduje, aby osvojení dítěte nemohlo být znemožněno jednorázovým formálním projevem zájmu rodiče o dítě, na druhé straně však nadále neumožňuje, aby soud bez účasti rodičů rozhodoval jako o otázce předběžné o jejich kvalifikovaném nezájmu o dítě, a zbavil je tak účastenství v řízení o osvojení. Soud nadále nově zkoumá, zda je zde dán kvalifikovaný nezájem v samostatném řízení a musí přitom dbát, aby byla zachována anonymita budoucích osvojitelů. Tuto novou praxi upravuje novela § 181 ods.2 OSŘ. Rodič může odvolat svůj souhlas s adopcí pouze do okamžiku, kdy dítě bylo svěčeno do předadopční péče. Souhlas přitom může dát nejdříve šest týdnů po narození dítěte.“¹⁵

Ustanovení o nezájmu rodičů novela upravila tak, že pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba v některých případech jejich nezájmu o dítě souhlasu (více k tomu v kapitole zabývající se podmínkami osvojení).

Nově bylo přijato také ustanovení, které zakládá novou lhůtu, po jejímž vypršení mohou dát rodiče souhlas s osvojením dítěte. Souhlasit tak mohou nejdříve šest týdnů po narození dítěte. „Významnou novinkou této novely je požadavek zachování šestitýdenní lhůty po narození dítěte při projevení souhlasu k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Zákonodárce tak vyhověl Evropské úmluvě o osvojení, která klade obecný požadavek, aby souhlas matky dítěte k osvojení mohl být přijat až po uplynutí šesti týdnů od narození. Jde o kogentní ustanovení tzv. Haagské konvence (čl.V bod 4).“¹⁶ Další, nově zavedenou podmínkou pro osvojení, je také souhlas daný nezletilým rodičem. Nová byla také úprava týkající se pravomoci orgánu sociálně právní ochrany dětí svěřit dítě do péče budoucích osvojitelů v případech, kdy je dítě v ústavu z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů. Touto úpravou sice došlo k odstranění

---

¹⁴ Doplnění § 74 odst. 2 ZOR : Výjimečně může takto osvojit i osamělá osoba, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. V takovém případě soud též rozhodne, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte

¹⁵ Nykodým, J. Novela zákona o rodině (z.91/1998). Bulletin advokacie, 1998, č. 8, s. 21

¹⁶ Radvanová, S.: Osvojení v proměnách společnosti, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám, ASPI 2005, s.251

nejednotnosti,¹⁷ nicméně nedošlo k odstranění pochybností o rozporu ustanovení s LZPS, konkrétně článkem 32 odst. 4.¹⁸ V řízení o osvojení odpadla podmínka zjišťování zdravotního stavu osvojence, která vyžadovala, aby zdravotní stav osvojence byl v souladu s účelem osvojení. Předcházející úpravou tak byly diskriminovány zdravotně postižené děti, čemuž měla novela zabránit tím, že zjištěný zdravotní stav tak bude mít pouze informativní hodnotu ve vztahu k osvojitelům, u nichž bude nadále zjišťováno, zda se jejich zdravotní stav nepříčí účelu osvojení. Do zákona byl vložen také nový § 70a, který reagoval na novou úpravu novely, která muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, umožňuje domáhat se určení otcovství.¹⁹ Pokud tedy bude v takovém případě zahájeno řízení o určení otcovství, nemůže soud o osvojení rozhodnout do té doby, než řízení o určení otcovství bude pravomocně skončeno, než rozhodnutí soudu nenabude právní moci.

Pojem osvojení v kontextu dnešní právní úpravy

Osvojení je institutem práva rodinného, jehož hlavním posláním je nahradit nezletilému dítěti chybějící rodinné prostředí. Osvojení, nazývané také jako adopce, je v řadě případů tím ideálním institutem, který nahradí nezletilým dětem to, čemu se jim od vlastních rodičů nedostává, a to tím nejpřirozenějším způsobem, protože dítěti bude věnována individuální péče a výchova. Institut osvojení je stále aktuální, ba co více, stává se stále aktuálnější. Nejenže jsou mezi námi děti, kterým rodiče zemřeli, o které se jejich rodiče nestarají, nemají o ně zájem. Společnost se stále více potýká s dalším problémem, snižující se schopností počít dítě přirozenou cestou.

Osvojením se zakládá specifický vztah, soubor práv a povinností osvojence vůči osvojiteli a osvojitele vůči osvojenci. Vztah takto založený je stejný jako mezi rodiči a dětmi, což stanoví i ZOR v § 63(1)²⁰. Osvojitel nabude práv a povinností v rozsahu,

---

¹⁷ Do 31.7.2008 byla úprava nejednotná. O svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, které mělo nařízenou ústavní výchovu, rozhodoval soud, zatímco v ostatních případech rozhodoval vedoucí ústavu po dohodě s okresním úřadem .

¹⁸ článek 32 ods.4 „Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“

¹⁹ § 54 (1) ZOR

²⁰ § 63 (1) ZOR: „Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí (§ 31 až 37b).

v jakém by je měl nebo má ve vztahu k dětem vlastním, biologickým a zároveň osvojenec nabude všechna práva a povinnosti, která měl k biologickým rodičům, která rozhodnutím soudu o osvojení zanikají.

V teorii rodinného práva rozlišujeme pojem osvojení v dvojím smyslu:²¹

- a) jako příslušný, samotný akt osvojení, kterým si osvojitel osvojuje cizí dítě, a kterým se dítě dostává do rodinněprávního vztahu s osvojitelem a jeho příbuznými a
- b) jako právní vztah mezi osvojitelem a osvojenecem a osvojenecem a příbuznými osvojitele, který vzniká v důsledku osvojení.

Základním rysem právní úpravy osvojení v České republice je, že lze osvojit pouze osobu nezletilou. Mezinárodní úmluvy, které osvojení upravují jsou zajedno v tom, že instituty náhradní rodinné péče mají sloužit pouze dětem. Pojem dítěte je specifikován ale jen v některých úmluvách. Dítětem se podle čl.1 ÚPD rozumí „každá lidská bytost, mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“ Evropská úmluva o výkonu práv dětí určuje, stejně tak jak ÚPD, tutéž hranici zletilosti, nicméně na rozdíl od této úmluvy, hranici neumožňuje snížit.²² Evropská úmluva o osvojení dětí je svým vymezením pojmu dítěte, na které se tato úmluva vztahuje, úpravou nejpřísnější. Nejenže stanoví, že se úprava týká pouze dětí, které jsou mladší osmnácti let, ale tuto podmínku specifikuje o další požadavek, a to ten, že dítě nesmí být ženaté či vdané a nesmí být ze zákona považováno za zletilé.²³ Rovněž Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení se aplikuje pouze na děti mladší osmnácti let.²⁴

ZOR neumožňuje, aby byl osvojen tzv. nasciturus, dítě sice již počaté, ale dosud nenarozené. V době rozhodnutí o osvojení by nemohly být splněny podmínky, které jsou obligatorně stanoveny. Nemohla by tak být splněna podmínka tříměsíční předadopční péče, a v případě tzv. nezrušitelného osvojení by byla porušena zásada, že dítě, které je osvojováno nezrušitelně, musí být starší jednoho roku. Nabízí se tedy otázka, zda tato úprava není v rozporu s LZPS, konkrétně s čl.1 a čl.3 ods.1, které upravují rovnost fyzických osob v právech a zákaz diskriminace.

---

²¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk 1998, s.229

²² čl.1(1) Evropské úmluvy o výkonu práv dětí: „Tato úmluva se použije na děti mladší osmnácti let.“

²³ čl.3 Evropské úmluvy o osvojení dětí.

²⁴ Čl.3 Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení: „Úmluva se nepoužije, pokud souhlasy uvedené v článku 17 písm. c), nebyly dány dříve, než dítě dosáhlo osmnácti let věku.“

Ústavní soud se touto otázkou zabýval v roce 1996, kdy obdržel návrh Krajského soudu v Brně na zrušení právě ustanovení § 65 odst.2 ZOR.²⁵ Ústavní soud rozhodl, že „ústavní zásadu rovnosti, v právech zakotvenou v čl.1 Listiny, nelze pojímat absolutně a rovnost chápat jako kategorii abstraktní. Zásadě rovnosti v právech je třeba rozumět také tak, že právní rozlišování v přístupu k určitým právům mezi právními subjekty nesmí být projevem libovůle, neplyne z ní však, že by každému muselo být přiznáno jakékoliv právo.“ Rovnost má být interpretována jako kategorie relativní, přičemž je třeba vždy zohlednit také celkovou právní úpravu osvojení. Rovnost se posuzuje jak z hlediska osvojence, tak z hlediska osvojitele. Z hlediska osvojitelů je rovnost zachována. Podle názoru soudu je osvojení osvojitelů stejné, protože všichni mohou osvojit pouze dítě nezletilé. Na druhou stranu ale soud připouští, že postavení dětí a osob zletilých, skutečně rovné není. Tato rovnost, ale není povahy protiústavní, neboť je třeba přihlídnout k účelu právní úpravy, která se osvojením zabývá. Nerovnost je dána tím, že u dětí je to především zajištění péče, náhradních rodinných vztahů, které jsou účelem osvojení. Na druhou stranu stávající právní úprava nezohledňuje, že osvojení nezasahuje pouze do roviny „rodinných vztahů, ale prostřednictvím nich i do vztahů majetkoprávních, bytových a společenských.“²⁶

Děti vhodné k osvojení

Děti, které jsou vhodné k osvojení rozdělujeme do tří základních skupin :²⁷

- a) děti nechtěné,
- b) děti o které rodiče z různých důvodů nemohli nebo nechtěli pečovat a
- c) děti, jejichž biologická rodina se rozpadla a širší rodina nebyla schopná péči o ně zabezpečit.

První skupina, není oproti dvěma následujícím příliš početná, což je odůvodněno jednak využitím antikoncepce a jednak také možností umělého přerušení těhotenství. Děti takto narozené, jsou často ohrožené ve svém vývoji. Matky takovýchto dětí jsou např. závislé na návykových látkách, nebo se jedná o ženy, které trpí duševní poruchou, prostitutky, atd. Obecně se tedy bude jednat spíše o ženy, které žijí na nízké

---

²⁵ Nález Ústavního soudu vyhlášený pod č. 295/1996 Sb.

²⁶ Tamtéž, odlišné stanovisko JUDr. V.K.

²⁷ Novotná, V., Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí, Praha, Linde 2004, s.131-2.

socio-kulturní úrovni.

Druhou skupinu tvoří děti, které mají nařízenou ústavní výchovu, protože se o ně jejich rodiče nemohli nebo nechtěli starat a pečovat o ně. Tyto děti tedy část svého života ve své biologické rodině žily, ale objektivní nebo subjektivní okolnosti zapříčinily, že soud rozhodnul o nezájmu rodičů.

Do poslední skupiny řadíme děti, jejichž biologická rodina se rozpadla, a zároveň jim širší rodina nebyla schopná zabezpečit náležitou péči. Půjde zpravidla o osiřelé děti nebo např. o děti, jejichž rodiče byli odsouzeni k dlouhodobému trestu odnětí svobody, a tento svůj trest si odpývají.

Zatímco rozdělení dětí do výše uvedených skupin zůstává z dlouhodobého hlediska neměnné, ke změnám dochází v počtu dětí v jednotlivých skupinách.²⁸ V dnešní době je majoritní skupinou skupina dětí, které jsou nějakým způsobem handicapované. I přes tento sociální nebo zdravotní handicap, lze však těmto dětem zajistit osvojení, což je umožněno především vlivem stále se zlepšující péče o děti, zahrnující nejen samotnou péči zdravotní, ale také ošetrovatelskou a rehabilitační. Odbornou, vysoce specializovanou a dlouhodobou péči ze strany odborníků potřebují také děti, které byly zneužívány, týrány nebo zanedbávány. Je třeba mít na paměti, že každé dítě je jedinečné, každé dítě má své specifické potřeby. Dvojnásob to platí v případě dětí, které jsou vhodné k osvojení. Každé z dětí si sebou nese nějaký příběh, něco podle čeho bychom ho mohli zařadit do té které kategorie, a právě proto, je třeba přizpůsobit se nejen jeho zdravotnímu stavu, ale také stavu psychickému. Je třeba zohlednit nejen jeho specifické zdravotní potřeby, ale také potřeby výchovné, které mají své kořeny právě v prostředí, ve kterém dítě žilo nebo vyrůstalo. Psychomotorická retardace nemusí být způsobena jen např. nepříznivě působícím pobytem dítěte v kolektivním zařízení, ale může pramenit také z nedostatečné péče ve vlastní rodině.

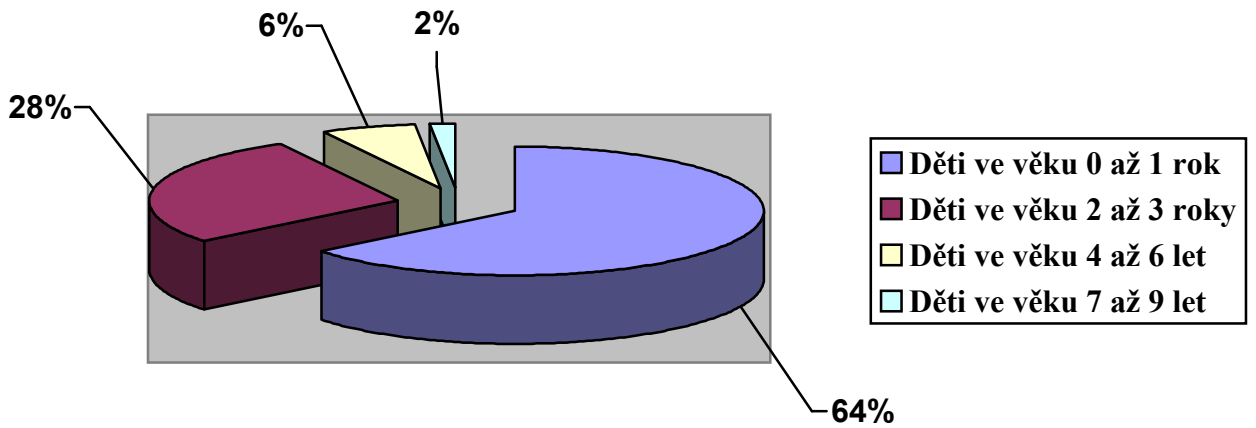
Handicapem při osvojování dětí je bohužel také jejich věk. Zatímco v případě věku osvojitelů došlo k posunu směrem k vyššímu věku, což je obecný trend, který souvisí se změnou společenské situace, kdy mladí lidé stále více odsouvají založení rodiny, v případě věkového složení dětí zůstávají veličiny stále stejné. Jak dokládají

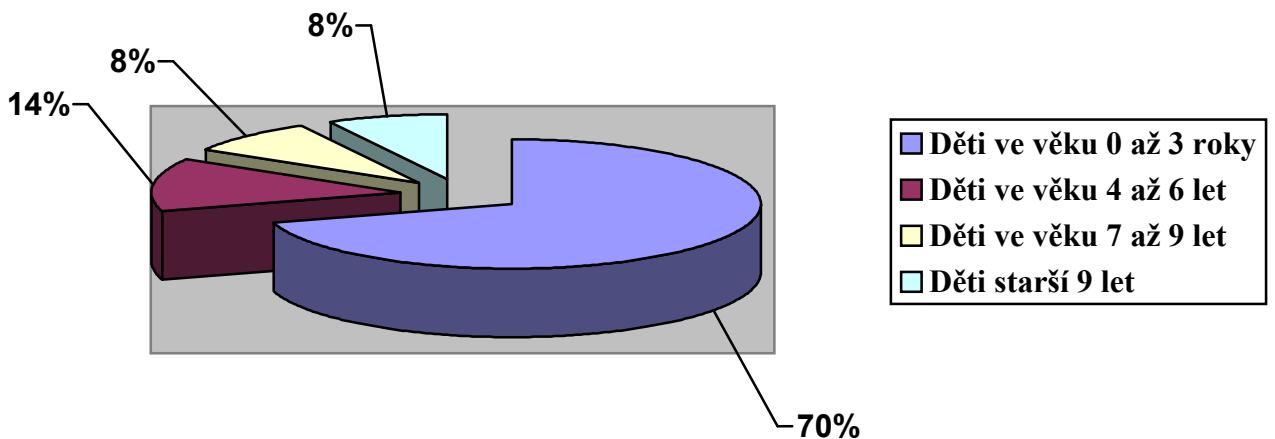
²⁸ Dříve naopak převažovala skupina dětí, jejichž rodina se rozpadla.

následující grafy²⁹, nejžádanější jsou děti do 3 let věku. Naopak do představ zkoumaného vzorku osvojitelů již nezapadly děti, které jsou starší 9 let.

**Představy žadatelů v evidenci krajských úřadů o věku dítěte
za období 1.1.2003 až 1.9.2004**

**Věková charakteristika dětí v evidenci krajských úřadů
za období 1.1.2003 až 1.9.2004**

Jak můžeme vidět na grafech, představy žadatelů o osvojení nemohou být nikdy zcela naplněny. Zatímco celých 92% žadatelů o osvojení by rádo osvojilo dítě do věku 3 let, z celkového počtu dětí v evidenci krajských úřadů za uvedené období odpovídá tomuto věku 70% dětí.

²⁹ Novotná, V., Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí, Praha, Linde 2004, s.141 a 143.

DRUHY OSVOJENÍ

Osvojení můžeme členit podle několika kritérií na následující typy:

1. podle kritéria způsobu začlenění dítěte do nové rodiny osvojitelů a míry zachování vztahu mezi osvojovaným dítětem a původní rodinou:
  - a) osvojení úplné
  - b) osvojení neúplné
2. z hlediska osoby osvojitelů :
  - a) osvojení individuální
  - b) osvojení společné, dále členěné na :
    - ba) simultánní osvojení (současné společné osvojení)
    - bb) sukcesivní osvojení (následné společné osvojení)
3. z hlediska možnosti zrušení:
  - a) osvojení zrušitelné (jednoduché, prosté, obyčejné nebo I. typu)
  - b) osvojení nezrušitelné (II. typu)
4. podle toho, zda je osvojováno „dítě cizí“ nebo je osvojováno dítě manžela
  - a) osvojení jako právní institut náhradní rodinné péče
  - b) osvojení jako ryzí případ „náhradního rodičovství“, nazývané taky jako osvojení nepravé
5. Zvláštním druhem je osvojení mezinárodní, kdy dochází k osvojování dětí z jednoho státu do druhého.

1.) Podle míry začlenění dítěte do rodiny osvojitelů a podle toho, v jaké míře zůstává zachován vztah mezi osvojeným dítětem a původní rodinou, rozlišujeme **osvojení úplné** a **neúplné**. Stávající právní úprava zná pouze osvojení úplné, tedy takové, kdy na jedné straně dochází k zániku vztahů osvojence k původní rodině, ale na druhé se vytváří mezi osvojencem, osvojitelem a příbuznými osvojitele vztahy nové, které imitují právní vztah mezi rodiči a dětmi. Naopak osvojení neúplná jsou taková, u kterých nedochází k úplnému zániku vztahů osvojence k jeho původní rodině a zároveň nenastane ani úplné právní začlenění osvojence do nové rodiny, do rodinných vazeb.

2.) Z hlediska osvojitelů rozlišujeme **osvojení individuální**, tj. osvojení jedním osvojitelem, a **osvojení společné**. Jako společné dítě mohou osvojit pouze manželé. K osvojení dítěte může dojít tak, že manželé osvojí dítě zároveň, tedy simultánně. Proto je nazýváno také jako osvojení simultánní. Druhou variantou je možnost, kdy nejdříve osvojí jeden z manželů a po něm i manžel druhý. Tento druh osvojení nazýváme rovněž jako následné společné osvojení nebo také osvojení sukcesivní.

Jak stanoví zákon v § 66 odst. 2: „je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela, ...“. Z toho důvodu je i druhý manžel účastníkem řízení o osvojení a disponuje právem veta. Pokud by tedy nevyjádřil s osvojením souhlas, který je jeho ryze osobním právem, soud nemůže osvojení vyslovit. Opačný přístup by byl v rozporu s účelem zákona, jehož cílem je zajistit osvojovanému dítěti to, čemu se mu nedostává, tedy péči a řádnou výchovu ve zdravém a příznivém rodinném prostředí.

Zákon upravuje dvě výjimky, kdy souhlasu manžela s osvojením není třeba. Tou první je případ, kdy manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům a tou druhou situace, kdy by získání souhlasu bylo spojeno jen s těžko překonatelnou překážkou.³⁰ V případě osvojení nezrušitelného, bude osvojení osamělou osobou výjimečné. Jak zákon stanoví, soud by takové osobě vyhověl, pokud budou splněny předpoklady, že osvojení bude plnit svůj účel, své společenské poslání. Tato úprava je podložena psychologickými poznatky a zkušenostmi. I bez nich by bylo snadné odhadnout, že pro dítě je příznivější ta situace, kdy vyrůstá v rodině byť neúplné, nežli v kolektivním ústavním zařízení, které představuje další z možností náhradní výchovy.

3.) Z hlediska možnosti zrušení rozlišujeme **osvojení zrušitelné**, nazývané také jako osvojení prvního stupně (někdy také jako osvojení prosté neboli obyčejné) a osvojení **nezrušitelné**, označované také jako osvojení druhého stupně. V praxi převažují osvojení nezrušitelná, která jsou spojena se zápisem osvojitele do matriky namísto rodiče osvojence. Druhý rozdíl mezi těmito formami, představuje jak už název napovídá, možnost osvojení zrušit. Naopak společným znakem obou forem je, že mezi osvojencem a osvojitelem vzniká takový poměr, jako mezi dítětem a rodičem. V případě osvojení nezrušitelného, stanoví zákon další, přísnější hmotněprávní podmínky.³¹ V neposlední řadě je rozdíl také v rozhodnutí soudu. Pokud soud

---

³⁰ Manžel osvojitele je např. neznámého pobytu v cizím státě, se kterým je obtížný právní styk.

³¹ Týká se to např. ztížení podmínek pro osvojení osamělou osobou, možností osvojit nezrušitelně jen dítě starší jednoho roku. Blíže k tomu ve výkladu věnovanému podmínkám osvojení.

rozhodne o osvojení nezrušitelném, nebude výrok rozsudku omezen pouze na vyslovení osvojení a toho jaké příjmení osvojenec ponese, ale bude rozšířen ještě o výrok o zápisu osvojitele či osvojitelů do matriky namísto rodičů osvojence. Pokud by osvojila dítě osamělá osoba, bude rozsudek nadto ještě obsahovat výrok o vypuštění zápisu o druhém rodiči dítěte z matriky.

4.) Podle toho, zda je osvojováno „dítě cizí“ nebo dítě manžela, rozlišujeme **osvojení, jako právní institut náhradní rodinné péče a osvojení nepravé**, jako ryzí případ „náhradního rodičovství“. To je takový případ, kdy dítě i nadále patří do rodiny jednoho z rodičů, nedochází ke změně rodinného prostředí, ale dochází ke změně právních poměrů ve vztahu k druhému rodiči. Jeden z rodičů přestává rodičem právně být, a mezi osvojitelem, jako druhým rodičem vzniká takový poměr, jaký byl mezi osvojencem a jeho původním rodičem.

5.) **Mezinárodní osvojení** je subsidiárním způsobem zajištění náhradní péče o dítě, který se uplatní, pokud vhodná péče o dítě nemůže být zajištěna v zemi původu dítěte, což je upraveno také v preambuli Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.³² Přednost osvojení dítěte ve státu jeho původu je determinováno také požadavkem kontinuity výchovy dítěte s ohledem na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.³³ Úmluva byla vydána v Haagu 29. května 1993. Pro Českou republiku však vstoupila v platnost až o sedm let později v roce 2000. Účelem této úmluvy je především zajistit dodržování požadavků, které jsou upraveny ÚPD, při osvojování dětí z jednoho smluvního státu úmluvy do druhého. Stejně jako v ostatních mezinárodních dokumentech zabývajících se touto problematikou, i tato úmluva klade důraz na respektování nejlepšího zájmu dítěte. Úmluva je rozdělena do sedmi kapitol, které se zabývají rozsahem působnosti úmluvy, podmínkami mezinárodního osvojení, orgány a organizacemi určenými pro výkon povinností spojených s mezinárodním osvojením, řízením o osvojení, uznáním a důsledky osvojení. V posledních dvou kapitolách obsahuje úmluva všeobecná ustanovení a ustanovení mezinárodních smluv.

Třetí kapitola úmluvy zakládá povinnost smluvního státu určit ústřední orgán pro

---

³² „...mezinárodní osvojení může poskytnout výhody trvalé rodiny dítěti, pro něž nemůže být nalezena vhodná rodina ve státě jeho původu, ...“

³³ Tento požadavek je zakotven v čl. 20 ods. 3 ÚPD

výkon povinností uložených úmluvou těmto orgánům.³⁴ Tímto ústředním orgánem je v České republice Úřad pro mezinárodněprávní ochranu, který sídlí v Brně.³⁵ Žádný jiný subjekt nemá oprávnění zprostředkovávat osvojení do ciziny nebo z ciziny. Kromě toho má Úřad také povinnost „usnadňovat, sledovat a urychlovat řízení o osvojení, shromažďovat, uchovávat a vyměňovat si navzájem informace o situaci dítěte a budoucích osvojitelů, pokud je to nezbytné k uskutečnění osvojení“³⁶ Zprostředkování osvojení je činnost, která spočívá v činnosti vyhledávání dětí, které jsou vhodné k osvojení, a na druhé straně nalezení vhodných osvojitelů těmto dětem. Zprostředkování je iniciováno žadatelem, fyzickou osobou, která podá žádost o osvojení. Žadatelem o mezinárodní osvojení je osoba, která žádá přímo zprostředkování mezinárodního osvojení, nebo která žádala o zprostředkování osvojení v České republice, ale její žádosti nebylo ve stanovené lhůtě vyhověno a osvojení nebylo zprostředkováno. S touto možností byl žadatel srozuměn, a pro tento případ dal souhlas k tomu, aby byl zařazen do evidence Úřadu. Pokud bude vybráno dítě k osvojení a žadatelé budou souhlasit s vybraným dítětem, Úřad rozhodne usnesením o svěřeni dítěte do předadopční péče. Poté, co toto usnesení nabude právní moci, mohou si osvojitelé dítě převzít. Samotné osvojení se již uskutečňuje zpravidla v cizině, protože podle ZMPS není dána pravomoc českého soudu v případě, že osvojitelé jsou cizinci, kteří žijí v cizině. Pokud tedy došlo ke zdárnému završení procesu zprostředkování osvojení, Úřad následně vyřadí dítě nebo žadatele z evidence, kterou vede, a to ke dni právní moci soudního rozhodnutí o osvojení. Důvodem k vyřazení z evidence není ale jen osvojení. Z evidence vyřadí Úřad žadatele i pro nemožnost zprostředkování osvojení, resp. případ, kdy Úřad zjistí, že jsou dány takové závažné důvody, které zprostředkování neumožňují.³⁷

V evidenci dětí vhodných k mezinárodnímu osvojení jsou tedy ty, kterým se nepodařilo zprostředkovat osvojení v České republice. Výhodou tohoto institutu je, že umožňuje umístit do rodin děti, které jsou zpravidla odlišného etnika, a které se

---

³⁴ Kapitola třetí je tvořena čl. 6 až 13, které dále konkretizují povinnosti těchto ústředních orgánů a pověřených organizací, jako je např. povinnost spolupráce ústředních orgánů.

³⁵ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který je správním úřadem s celostátní působností, je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí. Fakticky byl zřízen přeměnou Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže, které bylo naopak podřízeno Ministerstvu spravedlnosti. In: Záleský, Rostislav.: Nová úprava zprostředkování a realizace mezinárodních osvojení, Bulletin advokacie, 2001, č.2, s.48.

³⁶ Čl.9 b) Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním

³⁷ Takovým případem je žádost žadatele o vyřazení z evidence nebo porušení povinnosti ze strany žadatele, jako je např. porušení povinnosti sdělovat údaje rozhodné pro evidenci.

nepodařilo umístit do rodiny české. Tímto způsobem tak došlo např. k osvojení většího počtu dětí romského původu do Itálie a skandinávských zemí.

Je třeba také odlišit problematiku mezinárodního osvojení od problematiky mezinárodní úpravy osvojení. K tomu, aby se sjednotila úprava podmínek osvojení, protože úprava jednotlivých států se může lišit, přistoupily státy k vytvoření mezinárodních dokumentů, ve kterých podmínky existence úmluvy, která významným způsobem upravuje podmínky, otázky, které souvisejí s osvojením dítěte z jednoho státu do druhého, sjednotily.

PODMÍNKY OSVOJENÍ

Aby mohlo dojít k osvojení dítěte, musí být splněno kumulativně hned několik podmínek hmotněprávního i procesněprávního charakteru, jejichž splnění zkoumá soud v rámci řízení o osvojení. Většina podmínek je společná pro osvojení zrušitelné i nezrušitelné. K osvojení druhého stupně váže zákon, vzhledem k závažnosti právních následků, ještě podmínky další, které úpravu dále zpřísňují.

Podmínky osvojení společné pro osvojení zrušitelné i nezrušitelné

Pro obě dvě formy osvojení jsou požadovány následující podmínky:

- 1.) osvojení musí být osvojenci ku prospěchu,
- 2.) osvojit lze pouze nezletilé dítě,
- 3.) přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem,
- 4.) neexistence pokrevního rodinného nebo blízkého příbuzenského vztahu mezi osvojitelem a osvojencem,
- 5.) způsobilost osvojitele k právním úkonům (podmíněná především zletilostí osvojitele),
- 6.) osvojení společného dítěte pouze manžely,
- 7.) souhlas rodiče dítěte, popřípadě jiného jeho zákonného zástupce, s osvojením s ohledem na výjimku z tohoto pravidla,
- 8.) souhlas osvojence s osvojením (s přihlédnutím k jeho rozumové vyspělosti),

- 9.) zajištění podkladů o zdravotním stavu osvojitele a osvojence a jeho posouzení v souvislosti s rozhodnutím o vhodnosti (naplnění účelu) osvojení,
- 10.) poučení osvojitele o účelu, obsahu a důsledcích osvojení,
- 11.) předadopční péče a
- 12.) právní moc rozhodnutí, jímž se ukončuje řízení o určení otcovství v případě, že zahájeno řízení o otcovství muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, které má být osvojeno.

Podrobněji k jednotlivým podmínkám

1.) Osvojení má být osvojenci ku prospěchu. Tuto hmotněprávní zásadu ZOR upravuje v § 64 ods.1 i § 65 ods. 2, který výslovně stanoví, že osvojit lze nezletilého jen „je-li mu osvojení ku prospěchu“. Prospěch dítěte, jeho zájem se stává nejvyšším zájmem a obligatorní podmínkou tohoto institutu. Otázku, zda bude osvojení ku prospěchu dítěte či nikoli, musí soud zodpovědět primárně. V řízení o osvojení soud nejenže splnění této podmínky zjišťuje, ale je povinen existenci této podmínky ve svém rozhodnutí odůvodnit. Prospěch nezletilého je podmíněn vhodným výběrem osoby osvojitele, protože mezi jím a osvojencem má být vytvořen citový vztah a zároveň je to právě osvojitel, na jehož bedrech leží prospěch jím osvojeného dítěte. Osvojitel je tím rozhodujícím činitelem, je to právě on, kdo ho bude provázet životem, a právě proto jsou na něj kladeny určité nároky, týkající se nejen jeho osobnostních vlastností, ale také jeho vnitřního přesvědčení a dalších faktorů. Soud se tak bude zabývat tím, jaký má osvojitel k dětem vztah, proč se rozhodl k osvojení, a proč právě toho konkrétního dítěte. Bude také zkoumat, zda prostředí, ve kterém by mělo osvojované dítě vyrůstat, jej bude rozvíjet v jeho intelektuálních a volních schopnostech, a zda osvojitel dostatečně zaručí, že „u budoucího osvojence dojde k pozitivnímu rozvoji osobních povahových (charakterových) rysů, jakož i k respektování základních morálních zásad.“³⁸

Prospěch dítěte musí být posuzován komplexně, to znamená, že nelze posuzovat izolovaně jen splnění hmotněprávních podmínek, ale je třeba se především zaměřit na to, zda je zaručeno, že se dítě bude všestranně rozvíjet po stránce duševní a citové. Mezinárodní dokumenty hovoří o tzv. nejlepším zájmu dítěte, ale žádný z nich tento pojem nespécifikuje. Pouze upravují dílčí záležitosti, které mají být v zájmu dítěte.

---

³⁸ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář 3. vydání, Praha, C.H.Beck 2005

ÚPD zdůrazňuje ve svém čl.3 ods.1, jak už jsem zmiňovala v úvodu své práce, že zájem dítěte musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. V souvislosti s mezinárodním osvojením klade rovněž důraz na nejlepší zájem dítěte Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.³⁹ Deklarace práv dítěte upravuje zájem dítěte jako zásadu č.2, která má být tím nejvyšším měřítkem zákonodárné činnosti. Dítě musí mít možnost, aby se mohlo rozvíjet jak po stránce fyzické, tak i po stránce psychické. Právě to je zájmem dítěte. Tato jeho možnost seberealizace, možnost se rozvíjet morálně, duchovně i sociálně zdravým způsobem, a to vše v podmínkách svobody a důstojnosti.

Dítě má právo vyrůstat v rodině, která mu zajistí rozvoj osobnosti a zdravý vývoj. Optimální situace je taková, pokud mu budou tyto podmínky zajištěny v jeho vlastní rodině, ale mohou nastat okolnosti, kdy v zájmu dítěte naopak bude, aby nebylo ponecháno v biologické rodině, protože tato rodina mu příznivý vývoj nezajistí. Pak je to na tom, kdo příznivý vývoj garantuje, aby jednal, a tímto garantem je stát. Stát je povinen poskytnout dítěti zvláštní ochranu a pomoc a zajistit mu, v případě, že je to potřebné, náhradní péči.⁴⁰

2.) Podle platné právní úpravy lze osvojit jen dítě nezletilé. Nelze osvojit dítě již počaté, ale ještě nenarozené, tzv. nascitura.

3.) Podmínka přiměřeného věkového rozdílu mezi osvojitelem a osvojencem je dána samotným účelem osvojení, tedy vznikem takového poměru, jaký je mezi rodiči a dětmi. ZOR nestanoví explicitně věkovou hranici pro osvojitele, nicméně z povahy institutu osvojení plyne, že imitace poměru mezi rodiči a dětmi zahrnuje také přirozený věkový rozdíl. Soud je povinen také při rozhodování posuzovat, do jaké míry jsou osvojitelé schopni přizpůsobit svůj život zcela nové situaci, kterou přijetí dítěte do rodiny nepochybně je. K tomu, aby soud mohl tuto otázku zodpovědět, je povinen přihlížet k povaze konkrétního případu a k jeho zvláštním okolnostem.

---

³⁹ Preambule a čl.1 odst. a) Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

⁴⁰ Tato povinnost je upravena v ÚPD v čl. 20 kde je upravena dále povinnost zajistit náhradní péči, která ale nezahrnuje pouze institut osvojení, ale také předání do výchovy a v nutných případech též umístění do vhodného zařízení péče o děti. Vždy je ale nutné podle ods. 3 brát ohled nejen na kontinuitu ve výchově, ale také na původ dítěte (etnický, náboženský, kulturní, jazykový).

4.) Překážkou vzniku osvojení je již existující pokrevní rodinný nebo blízký příbuzenský vztah. Důležité je zdůraznit pojem „blízký“. Vzdálenější příbuzenství, jako je např. mezi tetou/strýcem a neteří/synovcem, osvojení totiž nebrání. Důvodem překážky bránící osvojení mezi blízkými příbuznými, je opět samotný účel osvojení, kterým příbuzenský poměr vzniká, a který by byl v případě osvojování blízkými příbuznými nadbytečný a zakládal by tak znovu to, co již existuje, byť samozřejmě ne v poměru rodič-dítě.⁴¹

5.) Další podmínkou je způsobilost k právním úkonům na straně osvojitele, která je vázána na zletilost dotyčného. Osvojitel, byť zletilý, nesmí být ve své způsobilosti k právním úkonům omezen nebo jí dokonce zbaven. Ve stejném ustanovení, § 64 v odst. 1 jsou dále na osvojitele kladeny i jiné požadavky. Osvojiteli mohou být jen ti, kteří „zaručí způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti.“ Osvojitel musí zajistit, že případné osvojení povede k celkovému a všestrannému zdárnému vývoji osvojence což je třeba interpretovat nejen ve vztahu k poměrům zajišťujícím hmotné zabezpečení, ale také ve vztahu k osobním vlastnostem a vnitřnímu přesvědčení osvojitele, který musí být schopen zajistit stabilní harmonické rodinné prostředí.

6.) Osvojení dítěte jako dítěte společného, je umožněno pouze manželským pářům. Jako společné dítě nemohou osvojit osoby, které manžely nejsou, tedy nesezdané heterosexuální páry nebo páry homosexuální, ať uzavřely registrované partnerství či nikoli. Zákonná úprava v tomto směru odpovídá mezinárodnímu standardu, ačkoliv některé ze států osvojení umožňují i bez vázanosti na podmínku uzavření manželství. Zákon č.15/2006, o registrovaném partnerství v § 13 ods. 2 osvojení dítěte za trvání partnerství brání.⁴² Vzniká tak tedy situace, kdy na jedné straně ZOR umožňuje, aby bylo dítě osvojeno i jednou osobou, (dokonce i v případě nezrušitelného osvojení může být výjimečně osvojeno osamělou osobou), a touto osobou může být tedy i osoba s homosexuální orientací. K této otázce se vyjádřil Evropský soud pro lidská práva v roce 2008. Soud rozhodl, že v případě individuálního osvojení nesmí být porušeno

---

⁴¹ Jednalo by se o poměr jak mezi příbuznými v linii přímé (vnuk-prarodič), tak i v linii pobočné (mezi sourozenci).

⁴² § 13 ods. 2: „Trvajícím partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte“

právo na rovné zacházení. V případě, kdy stát umožňuje osvojení individuální, nesmí při svém rozhodování mezi žadateli o osvojení rozlišovat na základě jejich sexuální orientace, je-li tento žadatel způsobilý pro výchovu dítěte.⁴³

Zákon připouští také možnost, aby dítě osvojil jen jeden manžel, která je podmíněna souhlasem druhého manžela, který má v řízení o osvojení postavení účastníka řízení. V případě takového osvojení nevznikají druhému manželovi k osvojení žádná práva a povinnosti. Souhlas druhého manžela je vyžadován i v případě, že manželé spolu nežijí ve společné domácnosti. V takovém případě není možné pohlížet na osvojitele, resp. žadatele o osvojení jako na osobu osamělou. Manžel má právo souhlas k osvojení odeprít, má tedy jakési právo veta. Soud nemůže tuto překážku překonat, a nesmí v takové situaci osvojení vyslovit, protože by to odporovalo účelu osvojení.

Zákon upravuje dvě výjimky, kdy souhlasu druhého manžela není třeba. Těmito výjimkami je pozbytí způsobilosti k právním úkonům druhého manžela a případ, kdy opatření souhlasu by bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou.

7.) S osvojením dítěte musí souhlasit rodiče dítěte⁴⁴, popřípadě jiný jeho zákonný zástupce. Právní úprava vychází z toho, že rodičům plynou jejich rodičovská práva ze zákona. Toto pravidlo má kogentní povahu a znamená tedy, že rodiče se nemohou svých rodičovských práv vzdát. Výjimkou z kogentní úpravy je souhlas rodiče s osvojením dítěte, které je dispozičním právem rodičů.⁴⁵

Souhlas musí splňovat náležitosti požadované občanským zákoníkem pro projevy vůle jako právní úkony. Musí být tedy výslovný, zřetelný, a to jak ve vztahu k osvojovanému dítěti, tak i osvojiteli a druhu osvojení. Souhlas je osobním právem, proto musí být dán osobně. Není možné nahradit ho ani projevem vůle druhého z manželů v rámci zástupčíného práva, ani rozhodnutím soudu. Vždy, když náleží právo souhlasu oběma rodičům, musí dát souhlas s osvojením oba dva. Bez souhlasu jednoho z nich nelze dítě osvojit. Pokud by osvojované dítě nemělo ani jednoho rodiče, nebo jeho rodiče byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům, eventuálně byli ve své

---

⁴³ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva E.B. v. France, no. 43546/02.

⁴⁴ § 67 odst. 2: „K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý.“

⁴⁵ Radvanová, S. et al.: Občanské právo hmotné-Svazek III., Praha, ASPI Publishing, s.r.o. 2002, s. 90-91

způsobilosti omezení, bude kompetentní k udělení souhlasu soudem ustanovený poručník.

Výjimečně není souhlasu rodičů s osvojením třeba, ZOR tak v § 68 reflektuje zájem dítěte, jako prioritní zájem převyšující zájem biologických rodičů, kteří svým zavrženíhodným chováním, svou nečinností prokazují, že o dítě nemají zájem. Právní úprava nezájmu ze strany rodičů prodělala během svého vývoje značných změn.⁴⁶ Pokud jsou zákonnými zástupci osvojenice jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže:⁴⁷

- a) po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo
- b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

Opravdový nezájem dle písm. a) bývá nazýván také jako nezájem kvalifikovaný. Zákonodárce zakotvil šestiměsíční lhůtu jako lhůtu dostatečnou k tomu, aby rodiče o své dítě mohli zájem projevovat. Kvalifikovaný nezájem bude naplněn v případě, že rodiče své dítě např. nenavštěvovali, nezajímali se o dítě, o jeho zdravotní stav, školní prospěch, neprojevovali snahu o to, aby si své poměry upravili takovým způsobem, který by jim umožnil opět o dítě pečovat, což je třeba posuzovat vždy s přihlédnutím ke konkrétním rodičům, k tomu v jaké situaci se nachází.

Písm. b) stanoví další případ, kdy souhlas s osvojením není třeba, kdy rodiče dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, od jeho narození po dobu nejméně dvou měsíců,

---

⁴⁶ Novela č. 15/1958 Sb., kterou se změnil zákon č. 265/1949, o právu rodinném, začlenila do zákona podmínky, kdy osvojení není spjato se souhlasem rodičů. Pokud rodič neprojevili o dítě žádný zájem po dobu dvou let (resp. jednoho roku kdy je dítě v ústavní péči), souhlasu nebylo třeba. Další změnu přineslo přijetí ZOR, ve kterém byla zaveden jednotná lhůta v délce jednoho roku a také požadavek kvalifikovaného nezájmu (to znamená, že rodič neprojevoval o dítě opravdový zájem. Další změnu přinesla novelizace ZOR č. 91/1998. Tato novela pokračovala v trendu zkracování lhůty. Došlo k zavedení nové dvouměsíční lhůty, která se pojí, jak je uvedeno výše, s absolutním nezájmem rodičů. Tatáž novelizace dále také upravila požadavek zachování šestitýdenní lhůty po narození dítěte vztahující se k projevení souhlasu k osvojení předem, bez vztahu k určitým osvojitelům (§ 68a). Blíže k tomu viz. Radvanová, S.: Osvojení v proměnách společnosti, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám, Praha, ASPI 2005, s. 251-2

⁴⁷ § 68 ods. 1 ZOR

ačkoli jim v tom nebránila žádná překážka. Tím, že ZOR zkrátil lhůtu na dva měsíce, umožnil tak, aby se takto opuštěné děti dostaly co rychleji do péče osvojitelů.

§ 68 odst. 1. se uplatní i v případě, kdy rodič je sám nezletilým. Toto ustanovení ZOR se zdá být ale nevhodným, protože se dostává do rozporu s ÚPD. „Zákonodárce tu vůbec nevzal v úvahu, že nezletilec je sice rodičem, ale nadále je „dítětem“ ve smyslu čl. 1 Úmluvy D., a z tohoto hlediska, jakož i z hledisek dalších předpisů, vyžaduje zvláštní, zvýšenou ochranu, která mu v tomto případě vůbec není poskytnuta. Přitom v konkrétních případech sociální, psychická, ale i rodinná situace nezletilého může být velmi komplikovaná, ale nikoli beznadějná v tom smyslu, že by se později nemohl o dítě dobře postarat.“⁴⁸

O tom, zda rodič neprojevoval po dobu šesti měsíců opravdový zájem nebo po dobu dvou měsíců žádný zájem, posoudí soud v tzv. incidenčním řízení, řízení o tom, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte.⁴⁹

§ 68a dále stanoví, že pokud rodiče udělili tzv. blanketní souhlas, projevíli souhlas s osvojením předem a neadresně, bez vztahu k určitým osvojitelům, není již třeba, aby souhlasili s osvojením. Tento předem daný souhlas musí být dán písemně před soudem nebo příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Musí být dán osobně přítomným rodičem a nesmí být dán dříve než šest týdnů po narození dítěte, což odpovídá standardu Evropské úmluvy o osvojení.⁵⁰ Úprava má především předcházet neuváženým rozhodnutím matek v období šestinedělí. Souhlas k osvojení, který dali rodiče předem, mohou dodatečně odvolat, ale pouze do té doby, než je vydáno rozhodnutí, kterým se dítě umisťuje do předadopční péče. O této skutečnosti musí být rodiče výslovně poučeni. Pokud souhlas odvolají, soud není oprávněn k tomu, aby přezkoumával důvody odvolání, a ani sami rodiče nemusí důvod uvádět.

V případech, kdy následkem toho, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení, kdy nejsou ani účastníky řízení o osvojení, bylo třeba zajistit ochranu zájmů nezletilého

---

⁴⁸ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, Praha, C.H. Beck 1999, s.134

⁴⁹ Incidenční řízení je rozebráno dále, v rámci kapitoly věnované Řízení o osvojení.

⁵⁰ čl.5 ods. 4 Evropské úmluvy o osvojení: „Souhlas matky s osvojením jejího dítěte nebude akceptován, pokud nebude udělen v takové lhůtě po narození dítěte, jež nebude kratší šesti týdnů a jak může být předepsána zákonem, anebo, v případě, že žádná taková lhůta není stanovena, ve lhůtě, která podle stanoviska příslušného orgánu bude matce umožňovat, aby se dostatečně zotavila po porodu dítěte.“

dítěte jiným způsobem. ZOR stanovil, že v takových případech je třeba souhlasu daného opatrovníkem, který je dítěti ustanoven v řízení o osvojení.

8.) Souhlas osvojence s osvojením je podmínkou v případě, že je dítě samo schopno posoudit dosah osvojení a zároveň by tím nebyl zmařen účel osvojení. Dítě má také právo být vyslechnuto v řízení o osvojení, což vyplývá z § 31 ods. 3 ZOR, které dává dítěti právo být slyšeno v každém řízení, které se týká jeho osoby. Úprava je promítnutím čl. 12 ÚPD, který zaručuje dítěti právo formulovat a svobodně vyjadřovat své názory a zároveň zaručuje, že s ohledem na věk a úroveň dítěte, k těmto názorům bude přihlíženo. Bude jim věnovaná patřičná pozornost a dítěti bude poskytnut prostor v soudním nebo správním řízení, které se ho přímo nebo bezprostředně dotýká.⁵¹ Požadavek přihlídnutí k názoru dítěte, eventuelně také k jeho souhlasu, upravuje rovněž Evropská úmluva o osvojení dětí, která zahrnuje požadavek zjištění názoru dítěte na jeho osvojení mezi podmínky šetření, které samotnému osvojení musí předcházet⁵² a Úmluva o ochraně dětí a mezinárodní spolupráci při mezinárodním osvojení, která rovněž otázku názoru dítěte a jeho souhlasu s osvojením, pokud je požadován, upravuje.⁵³

9.) Zjištění zdravotního stavu osvojitele a osvojence je další z podmínek osvojení. Soud je povinen zjistit na základě lékařského vyšetření, které posuzuje jak tělesný, tak i duševní stav osvojitelů a osvojence, včetně nastínění další prognózy zdravotního stavu. Poté, co bude vyšetřen zdravotní stav osvojitelů, budou zjištěny jejich osobnostní dispozice a motivace, které je k osvojení vedly, posoudí soud, zda takto

---

⁵¹ Čl. 12 ods. 1 a 2 ÚPD:

„1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.
2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“

⁵² Čl. 9 ods. 2 písm. f

⁵³ Čl. 4 písm. d) Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení: „zajistily, s ohledem na věk a stupeň zralosti dítěte, aby

(1) obdrželo poradu a bylo řádně informováno o důsledcích osvojení a svého souhlasu s osvojením, pokud je tento souhlas vyžadován,
(2) bylo přihlídnuto k přáním a názoru dítěte,
(3) souhlas dítěte s osvojením, pokud je požadován, byl dán dobrovolně, v zákonem požadované formě a písemně nebo byl písemně zaznamenán,...

zjištěné výsledky vyšetření nejsou v rozporu s účelem osvojení. Pokud by soud zjistil, že k rozporu dochází, neměl by soud osvojení vyslovit. V této podmínce je rozdíl oproti osvojencům, u nichž není podmínka slučitelnosti zdravotního stavu s účelem osvojení vyjádřena. Vyslovení osvojení tak nebrání nepříznivý stav osvojence, což odpovídá požadavku na zákaz diskriminace. Zdravotní stav, který je u osvojence rovněž zjišťován, má tedy pouze informativní charakter. Soud je povinen osvojitele o zdravotním stavu informovat, a tuto povinnost má rovněž ve vztahu k zákonnému zástupci dítěte. Nicméně pokud osvojitelé, kteří byli se zdravotním stavu dítěte seznámeni, jej chtějí nadále osvojit, nemůže soud (jsou-li splněny ostatní podmínky) návrh na osvojení zamítnout.

10.) Soud má dle § 69a vůči osvojitelům povinnost poučit je o účelu, obsahu a důsledcích osvojení. Zvláštního významu pak má tato povinnost u osvojení nezrušitelného. Vzhledem k závažnosti osvojení, k tomu jaké důsledky má, ať už v oblasti statusové, majetkové, sociálněprávní, je povinností soudu, aby následky osvojiteli osvětlil, aby mohl zvážit tento velmi významný krok, kterým osvojení nepochybně je.

11.) Vzhledem k tomu, že osvojení je závažným zásahem do života nezletilého osvojence a jeho osvojitele či osvojitelů, vytvořil se institut předadopční péče (nazývané také jako péče zatímní), k tomu, aby se obě strany spolu sžily, aby si na sebe zvykly, a aby tak byly vytvořeny předpoklady pro další společný život, pro vznik vzájemných citových vazeb. Předadopční péče je obligatorní podmínkou, fází, která předchází samotnému osvojení. Tato zatímní péče musí trvat alespoň tři měsíce a trvá až do doby, kdy soud o samotném osvojení rozhoduje. Znamená to tedy, že péče může být i delší, naopak kratší trvání přípustné není. S předosvojeneckou péčí je spojen vznik zvláštního druhu rodinněprávního poměru. Mezi osvojencem a budoucím osvojitelem vznikají vzájemná práva a povinnosti. Budoucí osvojitel má právo o dítě pečovat a povinnost vyživovat dítě jako jeho rodič. Zákon hovoří o tom, že dítě je v péči budoucího osvojitele „na jeho náklad“. Jedná se o obligatorní podmínku osvojení, od které nemůže být upuštěno. Pokud by k osvojení z nějakého důvodu nedošlo, nemá osvojitel právo domáhat se náhrady nákladů, které v souvislosti

s předadopční péčí vynaložil. Osvojenec má především povinnost podřizovat se výchovným příkazům osvojitele.

Pochybnosti vyvolává § 69 ods. 2, který umožňuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí, aby rozhodl o svěření do předosvojenecké péče v případě, že dítě je v ústavu nebo zařízení pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc, ať už z rozhodnutí soudu nebo vůle rodičů. Zákon tak umožňuje postup, který Ústavní soud uznal sice v jiném případě, ale rovněž týkajícího se oprávnění správního orgánu, dokonce jako méně závažnějšího, za protiústavní pro rozpor s LZPS a ÚPD.⁵⁴

Předadopční péče se nevyžaduje v případě, že se k osvojení rozhodne pěstoun, který má v pěstounské péči dítě, které chce osvojit. Lhůta tří měsíců je zachována i v tomto případě. Dítě tak musí být v pěstounské péči alespoň po tuto dobu.

12.) V souvislosti s novelou ZOR, provedenou zákonem č. 91/1998, byla muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, umožněno navrhnout, aby otcovství určil soud.⁵⁵ Pokud by soud rozhodl o otcovství muže, mělo by to dalekosáhlé následky. Muži tak vzniká rodičovská zodpovědnost, stává se zákonným zástupcem dítěte, a to znamená, že k osvojení dítěte je také třeba udělení jeho souhlasu. Zákon tak pamatuje na tzv. pravděpodobného otce. Jeho ochrana se projeví tím, že o osvojení může být dle § 70a rozhodnuto pouze tehdy, až bude zjištěn pravý stav věci, až nabude právní moci rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství.

Podmínky stanovené pro nezrušitelné osvojení

K podmínkám, které jsou společné oběma typům osvojení, přistupují v případě osvojení nezrušitelného ještě podmínky další, které reflektují závažnější právní úpravu a důsledky, které nezrušitelné osvojení má.

---

⁵⁴ Nález Ústavního soudu ČR č. 72/1995 Sb. „Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, stanoví v čl. 32 odst. 4, že práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Pokud tedy jiné právní předpisy stanoví, že správní orgány mají právo učinit taková opatření, o nichž má jinak právo rozhodnout pouze soud a případně stanoví, že soud rozhoduje o takových opatřeních dodatečně, jsou v rozporu s ústavním zákonem.“

⁵⁵ § 54 ods. 1 ZOR

- a) Nezrušitelně lze osvojit pouze dítě starší jednoho roku.
- b) Osvojiteli mohou být v tomto případě pouze manželé, jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Výjimečně může osvojit, za splnění další podmínky, také osamělá osoba.
- c) Výrok o zápisu osvojitele do matriky namísto biologických rodičů.

Nezrušitelné osvojení, jak název napovídá, nemůže být zrušeno. Nemůže tedy dojít ke zrušení podle § 73, které umožňuje zrušení osvojení zrušitelného.

Zatímco u osvojení prvního stupně není minimální věk dítěte, jako zvláštní, hmotněprávní podmínka stanovena, v případě osvojení nezrušitelného, zákon stanoví věkovou hranici jednoho roku, od které lze takto dítě osvojit bez ohledu na to, zda se jedná o vyslovení nezrušitelného osvojení přímo, nebo zda je tento stupeň osvojení vysloven až poté, co bylo dítě osvojeno zrušitelně. Věkovou hranici jednoho roku musí dítě překročit v době vyhlášení rozhodnutí o osvojení. To znamená, že v době podání návrhu osvojitele na tento stupeň osvojení, není nižší věk osvojence překážkou. Stejně tak to platí i v případě svěření do předadopční péče. Ani tehdy ještě nemusí dítě obligatorně tuto podmínku splňovat.

Nezrušitelně mohou osvojit manželé. V případě, že bude takto osvojovat jen jeden z manželů, musí být splněn předpoklad, že žije s rodičem dítěte v manželství, eventuelně se jedná o pozůstalého manžela po rodiči nebo osvojiteli nezletilého dítěte. Výjimečně může nezrušitelně osvojit také osamělá osoba.

Rozhodnutí soudu o nezrušitelném osvojení se neomezuje pouze na výrok, jímž se vyslovuje osvojení, a výrok o tom, že osvojenec ponese příjmení osvojitele, ale obsahuje také výrok o zápisu osvojitele do matriky místo biologického rodiče. Slovo „místo“ není úplně přesné, protože záznam o biologických rodičích v matričním záznamu zůstávají, ale přibude k nim zápis o osvojitelích v tzv. dodatečných záznamech a opravách“. Takovýto záznam v matrice má zpětnou účinnost, což znamená, že osvojitel, popř. osvojitelé, jsou považováni za rodiče dítěte od jeho narození. Zásada anonymity nezrušitelného osvojení se projevuje v rodném listě dítěte, kde jsou uvedeni jako rodiče osvojitelé bez dalších záznamů o původních rodičích. Naopak zásada anonymity osvojení je pro osvojence prolomena dosažením zletilosti, kdy mohou nahlédnout do matriky a zjistit tak, kdo jsou jeho biologičtí rodiče.

PRÁVO ZNÁT SVŮJ GENETICKÝ PŮVOD

ÚPD v čl. 7 ods. 2 upravuje právo dítěte znát své rodiče v případě, že je to možné. ZOR tuto úpravu ve vztahu k osvojeným dětem neobsahuje. Podle platného práva je tak „znalost genetického původu odepřena těm dětem, které byly nezrušitelně osvojeny a osvojitelé byli zapsáni v matrice místo biologických rodičů.“⁵⁶ Děti, které jsou nezrušitelně osvojeny, tak nemají možnost skutečnost o osvojení zjistit. V jejich rodném listě jsou zapsáni jako rodiče osvojitelé. Právo nahlédnout do matriky má osvojenec až po nabytí zletilosti.⁵⁷ Zletilý osvojenec tak může nahlédnout do svého matričního zápisu, a zjistit pravý stav věci, ale vzhledem k tomu, že dotyčný v této době už není dítětem ve smyslu čl.1 ÚPD, která rozumí dítětem jen osobu mladší osmnácti let (pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve), není tak naplněno výše zmíněné ustanovení ÚPD, které dává dítěti právo znát své rodiče.

Je tak ponecháno na vůli osvojitelů, zda dítěti řeknou o tom, že bylo osvojeno, o jeho minulosti a původu. Jak píše doktor Frank ve svém článku věnovanému právu znát svůj genetický původ, „Jednota názorů existuje dnes v tom, že adoptivní rodiče mají své děti otevřeně, ovšem i přiměřeně jejich chápání obeznámit se skutečnostmi o jejich původu, neboť absolutní utajení nemůže být zaručeno a pozdější vysvětlování může vyvolat podstatné psychické poruchy. Zda a jak se tak stane, zůstává však ponecháno výchovnému zvážení rodičů.“⁵⁸ Profesor Matějček zastával stejný názor a neopomínal to ve svých publikacích zdůrazňovat. Prosazoval myšlenku, že osvojovaným dětem je třeba o osvojení říci, nebo spíše „říkat a opakovaně se k tomuto tématu vracet“⁵⁹. Ačkoliv argumenty, které jsou pro to říci dítěti o jeho osvojení, jsou, jak už jsem zmínila výše, psychologické a ne právní, nejsou méně pádné. Naopak platí, že jsou pro další vývoj a vztah dítěte a rodiče velmi důležité. Přestože v mnoha rodičích je stále zakořeněn přístup neříkat tyto věci a snažit se věc utajit, je dnešní odborný trend opačný. Tím, že se bude dítěti zatajovat skutečnost, která je takového významu, neulehčí adoptivní rodiče ani sobě, a ani svému dítěti. Rodiče se dostávají do situace nejistoty, kdy stále žijí v napětí, zda-li někdo střezané tajemství neprozradí,

---

⁵⁶ Melicharová, D.: Právo znát svůj genetický původ, Zdravotnictví a právo, 2004, č. 2

⁵⁷ § 8 ods.6 a § 25 ods.2 zákona č. 301/2000, o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů

⁵⁸ Frank, R.: Právo znát svůj genetický původ, Zeitschrift für d. gesamte Familienrecht, 1998, č.2

⁵⁹ Matějček, Z. et al: Osvojení a pěstounská péče, Praha, Portál, s.r.o. 2002, s. 104

nebo je neodhalí dítě samo. Rodiče by si měli uvědomit, že šetrné sdělení této informace pomůže dítěti vyrovnat se s touto skutečností a přijmout identitu adoptovaného dítěte svých adoptivních rodičů bez velkých otřesů, nežli v situaci, kdy se někdo z příbuzných v nevhodné situaci podřekne, nebo někdo jiný nesprávným způsobem skutečnost prozradí, což nejenže může dítěti způsobit otřes, ale může také vyvolat ztrátu důvěry a odcizení ve vztahu k adoptivním rodičům nebo i ve vztahu k širší rodině.

Jak dále poznamenává prof. Matějček: „S pravdou se lépe žije, ale i lépe vychovává.“⁶⁰ Princip pravdy je jedním z důležitých výchovných principů, na který má být při výchově pamatováno. Myslím si, že není správné tajit před dítětem to, o čem ostatní kolem něho vědí, protože dozví-li se nakonec pravdu, může mít pocit, že ho jeho rodina oklamala, že mu lhali, a má-li být princip pravdy aplikován ve výchově dítěte, měla by být pravda říkana a uplatňována v obou směrech. Ale kdy je ten správný čas, kdy je ten vhodný okamžik k tomu, aby se dítě dozvědělo pravdu? A jakým způsobem mu ji šetrně sdělit? V zásadě platí shoda v tom, že dítěti je vhodné to říci dříve, než se začne samo ptát.⁶¹ Rodiče by měli být iniciativními elementy. Podle profesora Matějčka je vhodná doba přibližně od tří let věku dítěte, přičemž tou pomyslnou horní hranicí je nástup dítěte do školy. Sdělení takto citlivé informace by se nemělo odkládat na později. Pozdější sdělení by mohlo být problematictější. Co se týče odpovědi na druhou otázku, adoptivním rodičům se doporučuje, aby se na tu chvíli, kdy svému dítěti tajemství osvojení prozradí, nepřipravovali. Vhodnější se jeví spontánní přístup, tedy využití toho správného okamžiku.

Na závěr k této problematice, použiji ještě jedno slovo prof. Matějčka. „Jestliže se náhradní rodiče bojí prozradit dítěti a veřejnosti, že se jim nenarodilo, ale že je přijali za své, znamená to, že sami své náhradní psychologické rodičovství pokládají za něco méně hodnotného, než je rodičovství vlastní“ a „jestliže adoptivní rodiče říkají, že pravdu zatajují kvůli dítěti, tj. aby ochránili jeho duševní zdraví, je to ve skutečnosti

---

⁶⁰ Tamtéž, s. 107

⁶¹ Není to ale přístup jediný, např. D. Donovan a D. McIntyreová zastávají opačný přístup. Přiklání se naopak k tomu, aby se o osvojení nemluvalo do té doby, dokud se dítě samo nezačne ptát a pátrat po svém původu. Sdělení dané informace by tak mělo být závislé na dítěti, resp. na tom, zda se jí bude chtít dozvědět samo dítě, to na něm má být iniciativa. To ono má podniknout ten první impuls. Donovan se domnívá, že děti, které ještě nenastoupily do školy, které jsou malé, nemají ještě dostatečným způsobem vyvinutou schopnost k tomu, aby sdělení o tom, že jsem osvojení, pochopily. V dětech by takovéto zjištění mohlo vyvolat pocit nejistoty. Podle Donovana by se rodiče měli soustředit na utváření láskyplného a na důvěře založeného vztahu v rámci rodinné jednotky.
Schoolerová, E.J.: Adopce, vztah založený na slibu, Praha, Návrat domů, 2002, s. 128-130

výmluva. Daleko spíše to dělají pro sebe, tj. aby se vyhnuli pravdě, s níž se nedokázali vyrovnat.“⁶²

SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Sociálně-právní ochrana dětí je upravena v zákoně č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, který byl několikrát novelizován. Praktické poznatky, které byly sesbírány během pěti let po nabytí účinnosti ZSPOD, se promítly do rozsáhlé novely č.134/2006 Sb., která obohatila zákon o nové instituty, aniž by došlo k razantní změně koncepce zákona.

Do celého právního řádu České republiky se promítají ústavní principy, stejně tak jako principy vyjádřené v mezinárodních smlouvách. V případě sociálně-právní ochrany dětí se jedná především o ÚPD, která spolu s LZPS vyzdvihuje rodinu a rodinné prostředí jako nejpřirozenější. Tím, že Česká republika ratifikovala ÚPD, zavázala se k respektování odpovědnosti, práv a povinností rodičů.⁶³ Kromě toho jsou zájmy dětí chráněny také dalšími právními předpisy z oblasti nejen rodinněprávní a sociální, ale také např. z oblasti pracovněprávní, zdravotní a trestní. Sociálně-právní ochrana dětí „je věcí státu, věcí veskrze veřejnoprávní“.⁶⁴ Následný výklad je tak jakýmsi přehoupnutím se do oblasti veřejného práva.

Zatímco v první polovině této práce jsem se zabývala především osvojením v oblasti práva soukromého, bude následné pojednání tematicky věnováno veřejnoprávní úpravě.

Zákon má kořeny v LZPS. Sociálně-právní ochranou se rozumí ve smyslu čl. 32 ods. 1 a 4, povinnost státu na zajištění zvláštní ochrany dětem a mladistvým za současného respektování práv a povinností rodičů, kteří jsou přirozenými nositeli rodičovské zodpovědnosti. Jak stanoví ods. 4., péče o děti a jejich výchova je právem rodičů. ZSPOD se aplikuje především v případech, kdy se o děti nestarají jejich rodiče, ať už je to proto, že se o své děti starat nemohou, kdy nejsou schopni zajistit jejich zájmy, nebo se o své děti jednoduše starat nechtějí a nejeví o ně zájem. ZSPOD nejen

---

⁶² Matějček, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče, Praha, Portál, 1999, s. 70-71

⁶³ Čl. 5 ÚPD

⁶⁴ Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 7

určuje nebo předpokládá sociální události, ale především míru ingerence státu a jeho orgánů do soukromí a do rodinného života. Takovéto zásahy jsou možné pouze v případě, že o to sami rodiče nebo osoby, které jsou odpovědné za výchovu dětí požádají, nebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat. Rozsah pojmu sociálně-právní ochrana dětí je obsažen v úvodním ustanovení, v § 1 ZSPOD, který jím rozumí především ochranu práva dítěte na jeho příznivý vývoj, řádnou výchovu, ochranu jeho oprávněných zájmů a jmění. Zákon pamatuje na situace, kdy již došlo k narušení funkcí rodiny, a je tak třeba tyto narušené funkce obnovit.

Vzhledem k tomu, že se pohybujeme v oblasti práva veřejného, byť se jedná o osvojení jako institut práva soukromého, je třeba mít na paměti, že neplatí princip autonomie vůle a smluvní svobody. Naopak „v oblasti práva veřejného platí bezvýjimečně zásada, podle níž je zakázáno všechno, co není – státu a těm, na které stát zákonem přenesl svou pravomoc- výslovně dovoleno“.⁶⁵

Smysl ZSPOD je tak především třeba spatřovat ve dvou oblastech. Zákon vymezuje oblast, v níž je stát oprávněn zasahovat do svobodné sféry občana a zároveň upravuje činnost všech osob, které pečují o nezletilé děti, ale které nejsou jejich rodiči, osvojiteli, pěstouny, poručníky ani opatrovníky. Zákon upravuje činnost těchto osob tak, aby byla zajištěna nezletilým řádná ochrana zaručená LZPS a ÚPD.

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje na děti, které jsou demonstrativně vyjmenovány v § 6 ZSPOD. Výčet dětí byl rozšířen novelou č. 134/2006. Nově tak byly do zákona začleněny také děti, které jsou na základě žádosti rodičů, nebo jiných osob odpovědných za výchovu opakovaně umisťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejichž umístění v takových zařízeních trvá déle než šest měsíců, děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami a děti, které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů nebo od jiných osob za ně odpovědných.⁶⁶ Výčet okruhu dětí, na které se ZSPOD vztahuje není výčtem taxativním. Zákon nemůže pokrýt výčtem všechny skutečnosti a okolnosti, které mohou nastat. V případě skutečností, které jsou demonstrativně uvedeny v zákoně, stejně tak jako v případě skutečností, které takto uvedené nejsou, musí dojít k naplnění

---

⁶⁵ Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 7

⁶⁶ Novelou č. 134/2000 bylo tak ustanovení § 6 odst. 1 ZSPOD doplněno o písmeno f) až h)

zákonné podmínky, že tyto skutečnosti budou trvat takovou dobu, nebo budou eventuelně takové intenzity, že nepříznivým způsobem ovlivní vývoj dětí, resp. mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí. Sociálně-právní ochrana má být poskytována všem dětem⁶⁷, které jsou vyjmenovány v § 2 ZSPOD bez rozdílu, což koresponduje s čl. 12 ÚPD, který zakazuje jakoukoli diskriminaci ve vztahu k dětem, které jsou pod jurisdikcí smluvního státu.⁶⁸ Sociálně-právní ochrana náleží všem dětem bez rozdílu. Odlišnosti vznikají pouze v intenzitě, respektive rozsahu, v jakém je sociálně-právní ochrana poskytována. Zatímco dětem, které jsou vyjmenovány v § 2 ods. 2 ZSPOD je ochrana poskytována v nejširším rozsahu, dětem, které jsou uvedeny v následujícím 3. odstavci, které se zdržují na území České republiky jen přechodně, je poskytována sociálně-právní ochrana jen v rozsahu nezbytném, což dále rozvádí ustanovení § 37 a § 42 ZSPOD.

Stát má chránit zájmy dítěte, který nemůže být podřazen zájmu jinému. Primárním hlediskem by tak měla být podpora ohrožené rodiny, ve které dítě žije, takovým způsobem, aby byla zachována její integrita, a aby rodina byla schopna se o dítě postarat a poskytnout mu dostatečnou péči. Sociální práce by se měla zaměřit primárně na podporu rodin a na poradenství, a naopak využívat represivních opatření, jakými je v krajním případě odebrání dítěte z rodiny jen v nezbytně nutných případech. Práce sociálních pracovníků při tomto krajním řešení nekončí ve chvíli, kdy je dítě odebráno z rodiny a je umístěno v ústavní péči, ale naopak pokračuje i nadále takovým způsobem, aby mohlo dojít k co nejrychlejšímu návratu dítěte do rodiny. Nicméně, „pokud žije v prostředí, které ho ohrožuje fyzicky anebo psychicky a rodiče nejsou schopni nebo nechtějí sjednat nápravu, je na soudu, aby rozhodl (a to vždy v zájmu dítěte) o další výchově dítěte.“⁶⁹ Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je tak zájem a blaho dítěte.

---

⁶⁷ Jak uvádí § 2 ZSPOD, který je v souladu s čl. 1 ÚPD, rozumí se dítětem nezletilá osoba.

⁶⁸ Čl.2 ods.1 ÚPD: Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovené touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

⁶⁹ Radvanová, S.: Po deseti letech..., Pocta Martě Knappové k 80.narozeninám, Praha, ASPI 2005

Zajištění sociálně-právní ochrany

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, kam řadíme krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen Ministerstvo) a Úřad, který zajišťuje ochranu ve vztahu k cizině. Kromě nich vykonávají tuto činnost také obce a kraje v samostatné působnosti, Komise pro sociálně-právní ochranu dětí, které jsou zřizovány starosty obcí s rozšířenou působností a v neposlední řadě také tzv. pověřené osoby. Komise jsou zřizovány jako zvláštní orgány obce podle § 106 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích. Zvláštní poradní sbor pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče zřizuje hejtman kraje a ministr práce a sociálních věcí.

Pověřené osoby jsou právnické a fyzické osoby, které jsou výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny k tomu vydaným pověřením. Podmínkou pro vydání pověření je mimo jiné prokázání odborné způsobilosti u všech osob, které budou sociálně-právní ochranu přímo poskytovat. Odbornou způsobilostí se pro účely poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami rozumí splnění následujících podmínek, které do zákona začlenila novela č. 134/2006 Sb.

Těmito podmínkami jsou:⁷⁰

- a) řádně ukončené vysokoškolské studium ve studijních programech zaměřených na oblast pedagogiky, sociální péče, lékařství a dalších programů, které jsou blízké sociálně-právní ochraně,
- b) řádně ukončené studium ve vzdělávacích programech, které jsou uskutečňované vyššími odbornými školami, rovněž zaměřené a související se sociálně-právní ochranou,
- c) vzdělání v rozsahu, ve kterém se vyžaduje pro získání osvědčení o zvláštní odborné způsobilosti na úseku sociálně-právní ochrany podle zvláštního právního předpisu a praxe v trvání nejméně jednoho roku,
- d) absolvování vzdělávacích kurzů v oblasti péče o rodinu a děti v rozsahu nejméně sto hodin a praxe v trvání nejméně jednoho roku u osob, které ukončily vysokoškolské nebo vyšší odborné vzdělání, ale nesplňují podmínky daných oborů pod písmeny a) a b),

---

⁷⁰ blíže k tomu v článku Novotná, V.: Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, Právo a rodina, 2006, č.5, s.18

- e) absolvování vzdělávacích kurzů v oblasti péče o rodinu a děti v rozsahu nejméně 100 hodin a praxe v trvání nejméně jednoho roku v případě osob, které dosáhly základního nebo středního vzdělání, nebo
- f) absolvování přípravy organizované pro dobrovolníky, vysílané organizací, které byla udělena akreditace Ministerstva vnitra podle zvláštního právního předpisu, je-li tato příprava zaměřena na pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase.

Není tedy pochyb o tom, že nedílnou součástí a významným pomocníkem v oblasti sociální péče, ochrany rodiny, jejich dětí, jsou nestátní organizace. Ne všechny mají ale výsadní postavení v tom smyslu, že by byly tzv. pověřenými osobami. Práva a povinnosti těchto organizací musí být přesně určeny stanovami, které jsou schváleny příslušným státním orgánem. Do rodinných vztahů nesmí zasahovat nikdo, kdo k tomu nemá příslušné oprávnění. V každém směru tak musí být dodržován princip právní jistoty. Oprávnění těchto pověřených osob je značně široké, jak dokládá taxativní výčet obsažený v § 48 ods. 2 ZSPOD. Některé činnosti však přesto zůstávají vzhledem ke své závažnosti těmto osobám zapovězeny. Týká se to především zprostředkování osvojení a pěstounské péče, které zůstává vyhrazeno výlučně státu, ačkoliv i pověřeným osobám byla rozšířena jejich působnost. Zatímco dříve mohly pouze vyhledávat fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a tato svá zjištění oznamovat následně obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, dnešní úprava umožňuje pověřeným osobám rovněž vyhledávat děti vhodné k osvojení a následně je také oznamovat stejnému úřadu jako v případě potencionálních osvojitelů.

Opatření sociálně-právní ochrany dětí

Opatření sociálně-právní ochrany lze roztřídit, stejně tak jak to činí ZSPOD ve své části třetí, na čtyři druhy:

- 1.) Preventivní a poradenská činnost
- 2.) Opatření na ochranu dětí
- 3.) Činnost orgánů sociálně-právní ochrany při svěření dítěte do výchovy jiných fyzických osob než rodičů
- 4.) Zprostředkování osvojení a pěstounské péče

Vzhledem k tématu a rozsahu mé práce ponechám první tři druhy opatření stranou a zaměřím se na zprostředkování osvojení, které je z pohledu mé práce opatřením nejvýznamnějším.

Zprostředkování osvojení

Protože se moje práce týká z oblasti náhradní rodinné péče pouze osvojení, nikoli pěstounské péče, budu se tedy dále zabývat pouze tímto vybraným institutem, byť je zprostředkování osvojení a pěstounské péče upraveno společně v hlavě IV. ZSPOD.

Zajištění náhradní rodinné péče tam, kde se z různých důvodů nemůže vlastní rodina, vlastní rodiče starat o své dítě, musí předcházet její zprostředkování. Tato činnost je natolik specifická a do takové míry odpovědná, že si vyžaduje zvláštní režim, který má zaručit, že nedojde ke zneužití této činnosti. Zprostředkování osvojení (stejně tak jako pěstounské péče), je tak svěřeno pouze orgánům sociálně-právní ochrany a spočívá ve vyhledávání a nalezení dětí vhodných k osvojení a nalezení jejich potencionálních rodičů - vhodných osvojitelů. Ne každému osvojení však fáze jeho zprostředkování předchází. Neuplatní se tam, kde dali rodiče souhlas k osvojení předem ve vztahu k určitým osvojitelům nebo v případě, kdy návrh na osvojení podá manžel rodiče dítěte či pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Ani v těchto případech, kdy ke zprostředkování nedochází, protože by bylo nadbytečné a bezpředmětné, však nezůstává činnost orgánů sociálně-právní ochrany zcela stranou. Orgán je povinen vyjádřit se v souvislosti s rozhodováním soudu o osvojení k jednotlivým případům.

Stejně tak nedochází ke zprostředkování v případě, kdy se fyzická osoba obrátí přímo na soud s návrhem na osvojení konkrétního dítěte.

Zprostředkováním rozumíme činnosti, které jsou uvedeny v § 19a. Tato činnost tak spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k osvojení, vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli, v odborné přípravě těchto osob stát se osvojiteli a ve výběru těchto osob, které mají být v závěru zprostředkovatelské činnosti osobně

seznámeny.⁷¹

Zprostředkování osvojení je umožněno jak občanům České republiky s trvalým pobytem na jejím území, tak cizincům, kteří mají na území republiky povolen trvalý pobyt, nebo kteří jsou hlášeni k pobytu na území republiky po dobu nejméně 365 dnů. V ostatních případech, jedná-li se o cizince, kteří nesplňují zákonnou podmínku pobytu v České republice ve stanoveném rozsahu, je možné zprostředkovat osvojení Úřadem.

Samotné zprostředkování osvojení je zahájeno podáním žádosti u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Oprávněnými institucemi ke zprostředkování osvojení jsou krajské úřady, Ministerstvo a Úřad, v případě že je zprostředkováno osvojení do ciziny nebo z ciziny. Tyto instituce vedou evidenci dětí a evidenci žadatelů v elektronické podobě způsobem, který umožňuje dálkový přístup, což umožňuje, aby evidence žadatelů o osvojení, stejně jako evidence dětí, která je vedená jedním z těchto orgánů, byla přístupná i ostatním z nich.

Proces zprostředkování osvojení začíná u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který vyhledává děti, které jsou vhodné k osvojení, a které mají na území České republiky trvalý pobyt nebo zde jsou hlášeny k trvalému pobytu po dobu nejméně 90 dnů nebo mají oprávnění na území republiky pobývat. Zároveň také vyhledává osoby vhodné stát se osvojiteli.

Tím, že žadatel podá žádost o osvojení, zakládá se mu spisová dokumentace. Poté, co obecní úřad s rozšířenou působností obdrží žádost o osvojení, je povinen přezkoumat, zda-li jsou splněny všechny požadované podmínky. Pokud by zjistil, že splněny nejsou, žádost zamítne. Žádost tak nemůže být nikdy zamítnuta, aniž by bylo splnění podmínek přezkoumáno. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je tak povinen přijmout žádost o osvojení vždy, i přesto, že by měl vážné pochybnosti nasvědčující tomu, že žadatel požadovaným podmínkám nevyhoví. Spisová dokumentace tak kromě samotné žádosti musí obsahovat také doklad, který prokáže, že žadatel je občanem České republiky, který zde má trvalý pobyt, nebo že se jedná o cizince, který má na území republiky trvalý pobyt nebo je hlášen k pobytu na území republiky po stanovenou dobu. Pokud by žadatel nesplňoval tyto podmínky, byl by v takovém případě příslušný Úřad. Kromě zmiňovaného, musí dále spisová dokumentace obsahovat opis z Rejstříku trestů, zprávu o celkovém zdravotním stavu

---

⁷¹ Takto nově definovala zprostředkování osvojení (a pěstounské péče) novela ZSPOD, č. 134/2006 Sb., která nabyla účinnosti k 1.6.2006.

žadatele, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, vyjádření žadatele, které se týká možnosti osvojit dítě z ciziny a písemný souhlas s tím, že se žadatel zúčastní přípravy k přijetí dítěte do rodiny.

Opis z Rejstříků trestů se vydává podle § 10 zákona č. 269/1994 Sb., o rejstříku trestů na žádost „orgánu“, což znamená, že obecní úřad obce s rozšířenou působností tak o něj musí sám požádat. Údaje o ekonomických a sociálních poměrech v sobě skrývají údaje o výtěžkových a majetkových poměrech žadatele, eventuálně, pokud si to povaha konkrétního případu žádá, také majetkové poměry žadatelovi rodiny. Aby byly zajištěny dostatečné a adekvátní podmínky pro dítě, bude třeba vždy zjistit také konkrétní bytové poměry.

Žadatel se musí také písemně vyjádřit k možnosti zprostředkování osvojení dítěte z ciziny. Jeho souhlas či naopak nesouhlas je tak vodítkem pro další postup v případě, kdyby se nepodařilo zprostředkovat osvojení krajským úřadem ve lhůtě tří let a následně ani Ministerstvem ve lhůtě šesti kalendářních měsíců. Je tak na žadateli, zda vysloví svůj souhlas či nesouhlas k následnému zařazení do evidence Úřadu, který se zprostředkováním osvojení dětí z ciziny zabývá. To nic nemění na tom, že žadatel může hned v počátku žádat rovnou o zprostředkování osvojení dítěte z ciziny aniž by žádal o osvojení dítěte z České republiky. Žadatel musí dále souhlasit s tím, že orgán sociálně-právní ochrany bude oprávněn ke zjišťování dalších údajů potřebných pro zprostředkování a bude také oprávněn zjišťovat, zda nedošlo u žadatele ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci. Na základě této dokumentace vypracuje obecní úřad obce s rozšířenou působností své stanovisko. Ve stanovisku je obsaženo hodnocení spisové dokumentace, všech jejích součástí a názor obecního úřadu obce s rozšířenou působností o tom, zda je žadatel vhodnou osobou k osvojení dítěte, zda má požadované schopnosti a vlastnosti, které jí umožní vytvořit rodinné prostředí pro osvojované dítě. Celá spisová dokumentace je ústředním materiálem, ze kterého se při zprostředkování osvojení vychází, a proto obecní úřad obce s rozšířenou působností tuto dokumentaci, respektive její kopii postoupí krajskému úřadu, popřípadě krajský úřad dále Ministerstvu, pokud se nepodaří zprostředkování uskutečnit ani jemu.

Jak jsem tedy již nastínila, pro zprostředkování osvojení budou dále stěžejní tyto dva orgány sociálně-právní ochrany, přičemž základním článkem, který se bude na zprostředkování podílet, bude krajský úřad, který za tím účelem vede evidenci dětí

vhodných k osvojení stejně tak jako evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli, jejichž nedílnou součástí je právě spisová dokumentace, jejíž kopie byla obecním úřadem obce s rozšířenou působností zaslána.

Oba druhy evidencí, jak evidence dětí, tak i žadatelů, obsahuje až na určité odlišnosti stejnou dokumentaci.

Evidence dětí i žadatelů shodně obsahuje:

- kopii spisové dokumentace podle § 21 ZSPOD,
- odborné posouzení podle § 27 ZSPOD (v případě dítěte jen za určitých podmínek) a
- další doklady potřebné pro zprostředkování osvojení.

Naopak obsah evidence dětí je rozšířen o vyjádření dítěte ve smyslu § 8 ods.2 ZSPOD. Dítě, které je schopno formulovat své názory musí být vyslyšeno. Má právo své názory vyjadřovat a příslušný orgán sociálně-právní ochrany má povinnost jej nejen vyslyšet, ale také k jeho názoru přihlídnout.

Odborné posouzení se v případě dětí vyžaduje jen pokud je ho třeba s ohledem na věk dítěte, stanovisko odborného lékaře nebo jiné vážné skutečnosti. V případě žadatelů se toto posouzení vyžaduje vždy, protože právě tato část zprostředkování osvojení se ukázala být jako velmi důležitá, ba co více, jako základní kámen pro založení nové fungující rodiny. Toto posouzení je jakýmsi sítem, které by mělo rozlišit, kteří z žadatelů o osvojení mají předpoklady vytvořit harmonické rodinněprávní vztahy. Bohužel ne všichni, kteří dospějí k rozhodnutí, že osvojí dítě, „mají předpoklady být dobrými náhradními rodiči tomu určitému dítěti, což ale nejsou schopni posoudit oni. Ono totiž není nic horšího než vrácené dítě s kufrem na schodech dětského domova“⁷². A právě z tohoto důvodu bylo novelou č. 134/2006 odborné posouzení osoby žadatele rozšířeno a jeho úprava se stala ještě podrobnější. Novelou tak bylo začleněno zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny. V případě, že žadatel již děti má, pak také jejich vyjádření týkající se osvojení dítěte, posouzení toho, zda-li jsou tyto děti, které žijí v domácnosti žadatele vůbec schopny přijmout další dítě do rodiny a v neposlední řadě také zjištění, zda-li jsou žadatel, jeho manžel, druh, dítě nebo jiné osoby, které s ním tvoří společnou domácnost trestně bezúhonní. Kromě toho musí být osoba žadatele a dítěte vhodného k osvojení posouzena. Co se rozumí

---

⁷² Novotná, V.: Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí? (2.), Ještě několik poznámek k novele, Právo a rodina, 2006, č.6, s. 20

posouzením, upravuje blíže § 27 ods. 2 ZSPOD, který diferencuje odborné posouzení dětí a dospělých – žadatelů. U dítěte je orientováno na posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifik. Každé dítě je jiné a každé má své zvláštní potřeby a nároky. A právě proto je třeba také vždy posoudit vhodnost jednotlivých druhů náhradní rodinné péče. Je třeba také za splnění podmínky přihlídnutí k věku a rozumové vyspělosti dítěte zohlednit názor dítěte, zda-li by chtělo být osvojeno. V případě žadatele je předmětem posouzení charakteristika jeho osobnosti, psychický a zdravotní stav, a také zhodnocení toho, do jaké míry je schopen dotyčný vychovávat dítě.

Další z podmínek pro žadatele je absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny, která podléhá rovněž zhodnocení k tomu povolanými odborníky. Zajištění přípravy je povinností krajského úřadu, který je mimo to povinen poskytovat rovněž poradenskou činnost, která (mimo jiné) s osvojením souvisí. Zajišťování přípravy k přijetí dítěte do rodiny může převzít podle § 48 ods.2 písm. e) ZSPOD pověřená osoba. Příprava k osvojení je oboustranně prospěšná. Zatímco žadatelé se seznamují s informacemi o tom, co osvojení obnáší, jaké jsou potřeby dětí, které jsou vhodné k osvojení, co by oni jako osvojitelé měli splňovat., co jsou jejich přednosti, jaké mají schopnosti, ale také uvědomění si vlastních nedostatků. Měli by si také sami ujasnit, co je k žádosti o osvojení vedlo, v čem spočívá jejich motivace a touha po osvojení. Na druhé straně odborníci, kteří se na této přípravě podílí mohou žadatele během přípravy sledovat, což jim následně ulehčí posuzování konkrétních žadatelů při jejich odborném posouzení. Ne všichni žadatelé o osvojení musí přípravu podstoupit. Jedná se tak např. o žadatele, kteří sami již osvojené dítě mají a takovouto přípravu již v minulosti absolvovali. Neplatí to však bezvýjimečně. Vždy je účelné posoudit každý konkrétní případ a nerozhodnout předem o tom, že se dotyční žadatelé nemusejí přípravy zúčastnit, protože již dítě v náhradní rodinné péči mají. Krajský úřad by tak měl vždy přihlídnout ke zvláštnostem konkrétního případu.⁷³

Problémem, který je v souvislosti s přípravou fyzických osob vhodných stát se osvojiteli stále aktuální, je její různá úroveň. Zajištění přípravy je povinností jednotlivých krajských úřadů, je činností, která není nikterak sjednocována, což se také

---

⁷³ Může tak např. dojít k situaci, kdy žadatelé budou požadovat osvojit dítě se zdravotním postižením. Ačkoliv dříve již jedno dítě osvojili, dítě o jehož osvojení nyní žádají, má zdravotní handicap a má tak jiné potřeby než dítě, které již vychovávají. V takovém případě bude na místě, pokud se osvojitelé zúčastní přípravy k osvojení znovu, protože zde mohou získat další informace, nové podněty, které jim dříve jako osvojitelům zdravého dítěte unikly.

odráží v její odlišné kvalitě, jelikož její financování je závislé na možnostech jednotlivých krajských úřadů.

Příprava se uskutečňuje před rozhodnutím o tom, zda žadatel bude či nebude zařazen do evidence žadatelů. Zhodnocení jejího absolvování je součástí odborného posouzení žadatele o osvojení. Odborné posouzení dětí a žadatelů o osvojení provede krajský úřad nebo Ministerstvo podle toho, který z orgánů povede dítě vhodné k osvojení nebo žadatele v příslušné evidenci. Poté, kdy je dítě a žadatel do této evidence zařazen, dochází k průběžnému vyhledávání vhodného osvojitele či častěji osvojitelů pro dítě, které je k osvojení vhodné. Jako prvotní instance tak činí krajský úřad. Teprve až poté, kdy by nedošlo k nalezení vhodného osvojitele dítěti po stanovenou dobu, postoupilo by se zprostředkování osvojení Ministerstvu, které hledá vhodné osvojitele pro děti z celé republiky.

Zprostředkování osvojení je zpravidla, alespoň co se týče osvojení z hlediska žadatelů, během na dlouhou trať. V zájmu dětí je, aby jim byli nalezeni vhodní osvojitelé, a aby byly co nejdříve umístěny do (náhradní) rodinné péče. K urychlení celého procesu zavedl ZSPOD lhůty, ve kterých by mělo ke zprostředkování dotýčným orgánem dojít. V případě, že osvojení je zprostředkováváno krajským úřadem, tedy tím základním článkem v řetězci zprostředkovatelů osvojení, mělo by ke zprostředkování podle § 22 odst. 8 dojít v případě žadatelů o osvojení ve lhůtě 3 let od nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů. V případě dětí je pak lhůta podstatně kratší. Činí pouze 3 měsíce od zařazení dítěte do evidence dětí vhodných k osvojení. Pokud nedojde ke zprostředkování krajským úřadem, je povinen postoupit věc Ministerstvu tak, že mu zašle kopii údajů z jím vedených evidencí. Vzhledem k tomu, že zprostředkování osvojení je činností natolik náročnou a závislou na spolupráci orgánů sociální péče, je třeba, aby o postoupení věci informoval krajský úřad také obecní úřad obce s rozšířenou působností, aby tak bylo dosaženo jejich vzájemné informovanosti. Zároveň má tutéž povinnost také ve vztahu k žadateli o osvojení. Ministerstvo bude napříště tím orgánem, se kterým bude žadatel ve styku, a kterému bude povinen případně také oznamovat změny ve skutečnostech, které jsou rozhodné pro zprostředkování osvojení.

Pokud nastane situace, že ani Ministerstvo nebude ve zprostředkování osvojení úspěšné, dojde k dalšímu postoupení, tentokrát k Úřadu. I v tomto případě stanoví ZSPOD lhůty, kdy k takovému postupu dojde. § 23 ods. 3 stanoví, že nezprostředkuje-

li Ministerstvo osvojení po stanovenou dobu, která je opět odlišná v případě dětí a osvojitelů, ačkoliv tentokrát už rozdíly v délce stanovených lhůt nejsou tak markantní, postoupí Ministerstvo kopie údajů z jeho evidencí Úřadu. Lhůta činí v případě dítěte 3 kalendářní měsíce od zařazení do evidence dětí vhodných k osvojení vedené Ministerstvem. V případě žadatelů je to lhůta o tři měsíce delší, tedy 6 kalendářních měsíců. Postoupení k dalšímu orgánu, v tomto případě Úřadu, tak dochází k rozšíření možností zprostředkování osvojení. Takovýto postup si však vyžaduje výslovný písemný souhlas žadatele s tím, že bude zařazen do evidence žadatelů o osvojení z ciziny. Z toho tedy vyplývá, že tato fáze, toto postoupení k dalšímu orgánu není nutnou podmínkou v procesu osvojení, byť se nepodařilo zprostředkovat osvojení na předešlých úrovních. To se ovšem netýká dětí, které jsou vhodné k osvojení, ale nedaří se jim zprostředkovat osvojení a nelézt vhodného osvojitele či spíše vhodné osvojitele v České republice. V jejich případě tak budou zaslány kopie údajů, které se jich týkají, Úřadu vždy.

Úzká spolupráce orgánů, které se podílejí na zprostředkování, nespočívá pouze v jejich vzájemné informovanosti. Spočívá také v tom, že ke zprostředkování může docházet u více orgánů najednou. Jedná se tak o případy, kdy neproběhlo úspěšné zprostředkování u jednoho úřadu a věc tak byla postoupena dále. Toto postoupení totiž neznamená, že by se „neúspěšný orgán“ vzdal možnosti zprostředkování. To znamená, že nedošlo-li k naplnění procesu zprostředkování Ministerstvem, že nenašlo dítěti vhodné rodiče po dobu, kterou mu k tomu zákon vymezil, nevzdává se tento orgán možnosti, že by osvojení zprostředkoval, byť kopii údajů z evidence postoupil. Děti i žadatelé, kteří byli v jeho evidenci tam i dále zůstávají. Tímto postupem tak dochází k rozšíření možnosti nalezení vhodných osvojitelů pro dítě, protože zprostředkování je zajišťováno ne jedním, ale hned více orgány současně. Realizována bude ta z náhradní rodinné péče, kterou bude možné s ohledem na zájem dítěte realizovat dříve.

Nalezení vhodného osvojitele pro dítě a svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů

Pokud bude dítěti vyhledán vhodný žadatel k osvojení, bez ohledu na to, který z orgánů tak učiní, bude o tom žadatel neprodleně informován. V evidenci se vyznačí datum, kdy byla tato skutečnost žadateli písemně oznámena, protože od této chvíle

začíná žadateli plynout lhůta 30 dnů k tomu, aby se s dítětem seznámil a rozhodl se tak, zda-li podá žádost o svěřeni tohoto dítěte do své péče. Na základě přijatého oznámení vzniká žadateli právo navštívit a seznámit se s dítětem, ať už se nachází v ústavním zařízení, nebo v péči jiné fyzické osoby. Pokud žadatel ve stanovené 30-denní lhůtě (eventuelně lhůtě prodloužené), podá žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, rozhodne o ní obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo Úřad, v případě že by se jednalo o osvojení s cizím prvkem. V obou případech rozhodují oba orgány sociálně-právní ochrany ve správním řízení. Účastníky tohoto řízení o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nejsou rodiče dítěte, v případě, že by v daném případě nebyli ani účastníky řízení o osvojení podle § 181 odst. 2 a 3 OSŘ.⁷⁴ V případě, že žadatel po seznámení s dítětem nebude o jeho osvojení usilovat, nepodá žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů ve lhůtě, která je mu k tomu vyměřena, bude příslušný orgán pokračovat v dalším zprostředkování osvojení.

Pokud dojde orgán sociálně-právní ochrany dětí v řízení k závěru, že dítě svěří do náhradní rodiny, a že se tato rodina, tito žadatelé (nebo žadatel) jeví jako osoby, které zajistí dítěti takové zázemí a péči, že případné osvojení bude skutečně ku prospěchu dítěte, vydá o tom orgán správní rozhodnutí, které žadatele o osvojení opravňuje k tomu, aby si dítě převzali do své péče. Do předadopční péče umísťuje dítě orgán sociálně-právní ochrany v případě, že dítě, o jehož umístění je rozhodováno, se nachází v ústavu nebo zařízení pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc, bez ohledu na to, zda-li ho do tohoto zařízení umístil soud nebo sami rodiče. Ti také mohou umístit dítě do předadopční péče sami. Rozhodnutí orgánu sociálně-právní ochrany dětí o předadopční péči má dalekosáhlé důsledky jak pro dítě tak i pro jeho rodiče. Pokud rodiče dali tzv. blanketový souhlas s osvojením, dali tedy souhlas k osvojení dítěte bez vztahu ke konkrétnímu osvojiteli, nemohou tento svůj souhlas poté, kdy je dítě do zatímní péče umístěno, vzít zpět. „Na rozhodnutí správního orgánu a nikoliv na rozhodnutí soudu, jak požaduje Listina, tu tedy závisí otázka, odkdy již nebude v moci rodičů proces osvojení zvrátit.“⁷⁵ Skutečnost, že o tak závažné otázce rozhoduje správní orgán, nejen že není vhodná a správná, ale dostává se tak do rozporu s článkem 32 odst. 4 LZPS, i Úmluvou, která požaduje, aby podkladem pro takto

---

⁷⁴ Blíže k tomu v samostatné kapitole Řízení o osvojení

⁷⁵ Frinta, O., Melicharová D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech, Náhradní výchova dětí- možnosti a meze, Kolokvium I., Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová 2008, s. 36

závažná rozhodnutí nebylo správním, ale soudním rozhodnutím.⁷⁶

Mezi předosvojeneckou péčí a rozhodnutím soudu o osvojení musí být časová souvislost, což znamená, že tato péče bude trvat až do doby, než soud rozhodne o samotném osvojení. Rozhodnutí o osvojení je rozhodnutím natolik závažným, že soud k vytvoření si správného úsudku potřebuje mít k ruce vždy ty nejaktuálnější podklady a informace, které budou co nejspolehlivěji svědčit tomu, zda-li byl či nebyl výběr vhodného osvojitele k dítěti proveden opravdu účelně, aby si mohl ověřit, že tato příprava pro budoucí osvojení byla skutečně úspěšná, že se mezi oběma subjekty tohoto specifického rodinněprávního poměru vytvořily takové vazby, které budou základem pro poměr osvojenecký, který bude i do budoucna v nejlepším zájmu dítěte.

Tento postup požaduje také Evropská úmluva o osvojení dětí, která ve svém čl. 17 uvádí, že k tomu, aby si mohl příslušný orgán učinit potřebný úsudek ke svému rozhodnutí, je třeba dostatečně dlouhá fáze, kdy dítě bude v péči budoucích osvojitelů.⁷⁷

Zmíněný postup pak také odůvodňuje případy, kdy bude možno od zatímní péče upustit, protože si bude soud moci vytvořit potřebný úsudek i bez ní. Zákon tak umožňuje, aby bylo upuštěno od zatímní péče v případě, kdy dítě v péči budoucích osvojitelů již bylo. Tyto případy vyjmenovává ZOR v ustanovení § 69 ods. 2 a 3. Jsou to případy, kdy se rozhodne osvojit dítě pěstoun, který jej měl v pěstounské péči, a to alespoň po dobu 3 měsíců, tedy po dobu, která je požadována pro předadopční péči.

Dalším případem, který zákon připouští, je situace, kdy se k osvojení dítěte rozhodne jiná fyzická osoba než rodič, pokud měla dítě svěřené do výchovy (dle § 45 ZOR) nebo poručník, který o dítě osobně pečuje. V případě takového započtení doby, kdy dítě bylo svěřeno do péče třetí osoby dle § 45 ZOR, může dojít ke zvláštnímu střetu řízení u orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jakožto správního orgánu, a soudu. Může tak nastat situace, kdy oba orgány rozhodnou o stejné věci odlišně. Zatímco správní orgán rozhodne, že dítě do péče budoucích osvojitelů (dle § 69 ods.2 ZOR) nesvěří, soud může rozhodnout ve vztahu k týmž osobám, že jim svěří dítě do výchovy třetí osoby (dle § 45 ZOR), aniž by o předchozím rozhodnutí

---

⁷⁶ Této problematice jsem se věnovala již v rámci podmínky předadopční péče v souvislosti s vymezením jednotlivých podmínek osvojení.

⁷⁷ Čl. 17 Evropské úmluvy o osvojení dětí: Osvojení bude povoleno až tehdy, když dítě setrvá v péči osvojitelů po dobu, jež bude dostatečně dlouhá na to, aby si příslušný orgán mohl učinit přiměřený úsudek o budoucích vztazích v případě, že by se osvojení povolilo.

správního orgánu věděl. Vzájemná informovanost těchto orgánů, které rozhodnou v rámci své pravomoci, není natolik široká, že by musela nutně takovou překážku odhalit. Byť jsou formálně obě rozhodnutí v pořádku, protože správní orgán i soud rozhodl o jiném právním institutu. V souvislostech s mezinárodním osvojením ovšem tato argumentace značně pokulhává. V případě, že je dítě přemísťováno do přijímajícího státu za účelem osvojení, je třeba v takovém případě aplikovat ustanovení haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, bez ohledu na formu institutu, na základě kterého je dítě takto přemísťováno. Vždy je třeba zaměřit se na záměr navrhovatele, zda-li skutečně dotyčný žádá jen o svěřením dítěte do péče třetí osoby, nebo je již v této fázi zřetelná perspektiva a záměr navrhovatele dítě osvojit. Každý z těchto institutů má být uplatňován za jiné situace. Zatímco v případě předosvojenecké péče se předpokládá osvojení dítěte, v případě svěřením dítěte do péče třetí osoby lze očekávat pozdější návrat dítěte do své rodiny. Je tedy evidentní, že v určitých případech dochází k nahrazení předadopční péče svěřením dítěte do péče třetí osoby, čímž dochází k obejití zákona, protože na rozdíl od předadopční péče, nemusí tyto osoby prokazovat ty skutečnosti, které jsou požadovány po osvojitelích. Mgr. Sedlák dochází v souvislosti s tímto tématem, tedy s použitím ustanovení § 45 ZOR v oblasti mezinárodního osvojení ke třem závěrům:⁷⁸

- 1.) jak už jsem zmínila výše) nahrazuje předadopční péči,
- 2.) lze pomocí tohoto institutu svěřit dítě do ciziny, a to i do země, která je smluvním státem haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a umožnit tak její obejití a
- 3.) v případě, že je uložen opatrovníkovi dohled nad dítětem je výkon takového dohledu komplikovaný až fakticky nemožný.

Na základě výše zmíněného se tak nabízí otázka, zda-li je opravdu správné, aby péče třetí osoby mohla nahradit předadopční péči. Souhlasím s tím, že by nemělo docházet k situacím, kdy svěřením do péče třetí osoby bude pouze zjednodušením v procesu osvojení konkrétního dítěte, kdy bude obcházen zákon a případným osvojitelům tak ulehčena jejich cesta k osvojení dítěte na úkor jiných osvojitelů, kteří procházejí složitějším, zákonným procesem. Na druhou stranu, ale je třeba říci, že

---

⁷⁸ Sedlák, P.: Vzájemný vztah svěřením dítěte do výchovy třetí osoby soudem dle § 45 a řízení o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 69 ods.2 v mezinárodních vztazích, Náhradní výchova dětí-možnosti a meze, Kolokvium I., Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová 2008, s. 101

institut předosvojenecké péče je jakousi zkušební dobou, po kterou dochází k prověřování, zda by osvojenecký poměr fungoval. V tomto směru se nabízí paralela se zkušební dobou, která je sjednávána mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. V jejich případě půjde o to, aby si oboustranně ověřili, zda-li jim bude pracovní poměr vyhovovat, zda-li naplní jejich očekávání a v případě, že by tomu tak nebylo, budou mít zjednodušenou možnost rozvázání takového pracovního poměru. A právě tak je tomu i v případě svěřeni do péče budoucích osvojitelů. I předadopční péče je zkušební dobou, ale v jejím případě to není jen dvoustranný poměr mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Důsledky tohoto institutu jsou mnohem závažnější, protože s dítětem se nesjednává poměr na dobu určitou či neurčitou. S dítětem, které má být osvojeno, sjednávají jeho osvojitelé poměr, který má být založen na lásce, a který nemá své finální datum.

Proto se tedy domnívám, že by nemělo docházet k situacím, kdy je zjevné, že žadatel o svěřeni dítěte do své péče bude později usilovat o osvojení, a neabsolvuje tak předadopční péči. Myslím si, že je především třeba zaměřit se na záměr, který osoby, které si vezmou dítě do své péče, sledují. Byť je v obou případech jejich konečný cíl stejný (pokud tedy již dopředu uvažují o osvojení dítěte), a to osvojit dítě. Není správné zvýhodňovat jednu skupinu osob nad druhou, protože tak dochází k diskriminaci žadatelů o osvojení. Je však pravdou, že nemůžeme nahlédnout do mysli těch, kteří usilují o svěřeni dítěte do péče třetí osoby. Na druhou stranu si ale myslím, že lidé, kteří mají např. již několik let ve své péči svěřeno dítě, o které se bez nejmenších problémů starají, a které v jejich péči prospívá, se ve své péči osvědčili. Jak trefně poznamenává k těmto osobám, kterým bylo svěřeno dítě do péče třetí osoby Mgr. Sedlák: „nic jim nebrání v tom, aby požádali o přeměnu formy péče na předadopční.“⁷⁹ A právě z tohoto důvodu se tak příkláním k závěru, že by bylo vhodnější vyloučit péči třetí osoby jako obecně nahrazující předadopční péči, protože by se tak zamezilo dvojakému postupu při osvojování dítěte, a zároveň by tak odpadlo znevýhodňování osob, které požádají o svěřeni dítěte do předosvojenecké péče.

---

⁷⁹ Sedlák, P.: Vzájemný vztah svěřeni dítěte do výchovy třetí osoby soudem dle § 45 a řízení o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 69 ods.2 v mezinárodních vztazích, Náhradní výchova děti-možnosti a meze, Kolokvium I., Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová 2008, s. 105

Problémy související se zprostředkováním osvojení

Jak jsem naznačila v předchozí kapitole, je zprostředkování osvojení institutem velmi složitým.⁸⁰ Osvojení, jeho zprostředkování, má natolik závažné následky, že ve značné míře podléhá požadavkům zakotvených v ústavních předpisech stejně tak jako v mezinárodních smlouvách. Jedním z nejzávažnějších problémů jsou nezákonné manipulace s dětmi.

„Nelze pochybovat o tom, že jakákoli nezákonná manipulace s dětmi otevírá dveře obchodování s dětmi, které má v souvislosti s organizovaným zločinem dalekosáhlé následky.“⁸¹ Jedním z nástrojů obchodování s dětmi je fingované osvojení dítěte. Obchodování s dětmi je celosvětovým problémem, který je tím častější, čím je ta která země či region chudší. V takových oblastech dochází k tomu, že i samotní rodiče své dítě prodají, resp. souhlasí s jeho osvojením, protože nejsou sami schopni jej uživit a zabezpečit. Obchodování s dětmi se snaží zabránit mezinárodní úmluvy, které ukládají signatářům, aby bojovali s tímto zločinem, aby přijímali taková opatření, která zabrání jakémukoli finančnímu prospěchu, který by plynul z toho, že se rodiče svého dítěte vzdají, že budou souhlasit s jeho osvojením.⁸²

Osvojení, jeho zprostředkování, je institut, který si žádá kvalitní úpravu, bezchybný výkon činnosti státních orgánů, od kterých se očekává, že spolu budou pokud možno co nejvíce spolupracovat a komunikovat mezi sebou. Na druhé straně je ale třeba požadovat obdobný přístup i od žadatelů. Právní úprava, která se zabývá problematikou osvojení, jeho zprostředkováním, jistě není bezvadná. Je třeba ale neopomenout problémy, které v souvislosti se zprostředkováním osvojení vznikají v důsledku pokusů nebo i faktického obcházení zákona, kterého se někteří dopouští. Žadatelé o osvojení jsou při svém čekání netrpěliví. Pravdou je, že „čekací lhůty“ jsou dlouhé, nicméně je to neopravňuje k tomu, aby se uchýlovali k jednání, kterým mnohdy obcházejí zákon.

Takovým případem je postup, kdy se osvojitelé, manželský pár, domluví

---

⁸⁰ Zprostředkování osvojení není možné podřadit pod úpravu smlouvy zprostředkovatelské podle § 774 a násl. OZ. Vyloučení smlouvy zprostředkovatelské v případě osvojení je podmíněno tím, že dítě je rovnoprávnou fyzickou osobou, je subjektem práv a povinností, nikoli objektem o jehož práva a povinnosti se jedná.

⁸¹ Radvanová, S.: Sociálně-právní ochrana-aktuální problémy, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 2003, č.1-2

⁸² Evropská úmluva o osvojení dětí tak činí ve svém čl. 15, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení upravuje obdobně tuto problematiku ve vztahu k mezinárodnímu osvojení ve svém čl. 32

s matkou, o jejíž dítě mají zájem, že muž společně s touto matkou prohlásí před matrikou své otcovství k dítěti. Jeho manželka pak může snadno jako manželka rodiče dítě osvojit. Tímto způsobem může být osvojeno i dítě do ciziny. Odhalit tento postup a zabránit mu však není prakticky možné, ačkoli bylo do ZOR vloženo ustanovení § 62a, které by mělo takovýmto praktikám zabránit. Ustanovení tak opravňuje státního zástupce k tomu, aby podal návrh na popření otcovství muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale který nemůže být otcem dítěte za podmínky, že takové popření otcovství bude ve zřejmém zájmu dítěte. Za zřejmý zájem dítěte je třeba považovat, jestliže⁸³:

- a) uznání otcovství mužem, který nezpochybnitelně nemůže být otcem dítěte, učiněné za účelem vytvoření podmínek pro vyjádření souhlasu společně s matkou k osvojení dítěte, je prostředkem k obejití režimu stanoveného pro mezinárodní adopci nesnese-li z tohoto důvodu úprava osobních poměrů v otázce otcovství odklad,
- b) uznání otcovství mužem, který nezpochybnitelně nemůže být otcem dítěte, bylo vedeno zištnými důvody prospívajícími muži, který otcovství uznal, popřípadě též matce, nebo jinými zavrženíhodnými důvody na újmu práva dítěte na zajištění tělesného, citového, rozumového a mravního vývoje a uspořádání osobních poměrů v otázce otcovství je vzhledem k hrozící újmě dítěti neodkladné, zejména hrozí-li zavlčení dítěte do ciziny nebo jiná vážná újma.

Dalším případem je zprostředkování osvojení neoprávněným subjektem. ZSPOD výslovně stanoví, který z orgánů sociálně-právní ochrany je oprávněn zprostředkovat osvojení. Jak jsem zmínila v kapitole věnující se zprostředkování osvojení, není tato fáze imanentní. V určitých případech tak může dojít k osvojení dítěte, aniž by mu zprostředkování předcházelo, nicméně se nejedná o ty případy, kdy osvojitelé sami hledají všemožnými způsoby matky, které se rozhodly dát své dítě k osvojení, nebo tuto možnost zvažují. Zákon tak předpokládá osvojení dítěte bez jeho zprostředkování především v těch případech, kdy se subjekty osvojení znají, respektive lépe řečeno, kdy si tyto osoby nejsou neznámé. Půjde např. o osvojení manželem matky dítěte, osvojení v rámci širší rodiny, kdy bude dítě osvojeno příbuzným. V takových případech by byl skutečně zásah ze strany státu nežádoucí. Jiná je ale situace, která

---

⁸³ Bod IV odstavce 4 metodického návodu, který je přílohou pokynu obecné povahy ze dne 5. listopadu 2003, poř. č. 6/2003 nejvyššího státního zástupce o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

nastává, když žádné takové vazby mezi osvojiteli a dítětem neexistují, kdy se navzájem neznají. V této chvíli by měl vstoupit zprostředkovatel, oprávněný k této činnosti. Ne vždy tomu tak ale je, a ke zprostředkování dochází bez účasti orgánu sociálně-právní ochrany tak, že matka dítěte předá dítě osvojitelům, které zajistil „zprostředkovatel“, a dojedná si s rodiči, že bude souhlasit s osvojením těmito osvojiteli. „Tímto způsobem vytvoří se jistá „faktická“ předadopční péče. Dokonce dochází k sepisování „předání dítěte do předadopční péče“ před notářem (což je činnost, která do pravomoci notáře nenáleží, čili takový zápis je právně irelevantní).“⁸⁴ Osvojitelé takto předběhnou ty žadatele, kteří zvolili cestu zákonného zprostředkování osvojení orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Dalším problémem, který se v souvislosti se zprostředkováním osvojení objevuje, a který rovněž souvisí s tím, že osvojitelé se snaží některou z povinností na cestě k osvojení dítěte obejít, vynechat a urychlit tak celý proces, je nezúčastnění se přípravy k přijetí dítěte do rodiny a povinnost hlásit změny, které jsou pro zprostředkování osvojení rozhodné. V obou případech nedochází ale k tomu, že by se celý proces uspíšil tím, že žadatelé bagatelizují povinnost zúčastnit se přípravy tím, že např. vlastní dítě již mají nebo zatají takové změny, které jsou pro proces osvojení velmi důležité. Naopak toto jednání vede k tomu, že žadatelé mohou být z evidence vhodných žadatelů vyřazeni. Je třeba si uvědomit, jak už jsem několikrát ve své práci zmínila, že předním hlediskem je zájem dítěte. To pro něj jsou vyhledávání vhodné rodiče. Tuto skutečnost by si měli žadatelé uvědomit. Příprava k přijetí dítěte do rodiny není k tomu, aby osvojitelům ztrpčovala život a ještě tak prodlužovala čas, kdy žadatelé čekají na „své“ dítě. Tuto přípravu absolvují žadatelé proto, protože je to v zájmu dítěte, které chtějí osvojit. I když takoví žadatelé již mají vlastní dítě, neznamená to ještě, že jsou připraveni na všechna úskalí, která sebou osvojení přináší. Najednou spolu mají žít lidé, kteří se neznají, nejsou na sebe zvyklí, a mají vytvořit rodinu. Osvojované dítě má však třeba určité specifické požadavky, něco s čím se dosud zkušenosti rodiče nesetkali a tato příprava jim má pomoci umět na takové situace reagovat a nezaleknout se jich. Samozřejmě, že osvojitelé nikdy nebudou stoprocentně připraveni, protože nikdo neví, co život přinese. Ani rodiče, kteří očekávají narození svého biologického dítěte nevědí, co je nového čeká, a přesto žádnou

---

⁸⁴ Radvanová, S.: Sociálně-právní ochrana-aktuální problémy, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 2003, č.1-2

institucionalizovanou přípravou procházet nemusejí. Tak proč tedy musejí osvojitelé podstupovat něco navíc, když i oni chtějí jen vytvořit fungující rodinu? Opět mi nezbyvá než odpovědět, že je to v zájmu dítěte, které chtějí osvojit. Netýká se to jen samotné přípravy žadatelů, týká se to celého procesu osvojení, toho proč žadatelé podstupují všechny psychologické testy a pohovory, proč musejí odkrývat všechny možné věci z jejich života i soukromí. Děti, které jsou vhodné k osvojení, za sebou zpravidla již mají nějaký pohnutý příběh, něco co je příčinou toho, proč se ocitly v evidenci dětí, které jsou vhodné k osvojení. Kdyby se narodily v milující rodině, kdyby se o ně rodiče mohli nebo chtěli starat, nehledal by jim stát rodiče náhradní. A právě tyto děti si zaslouží, aby pro jejich budoucí život už nemuseli zbytečnými úskalími procházet. Ačkoli ne všechno lze předvídat, mnohé se zjistit dá, a proto se stát prostřednictvím těchto orgánů sociálně-právní ochrany, prostřednictvím jednotlivých sociálních pracovníků a soudu snaží nalézt těmto dětem vhodné rodiče. Celý proces, který osvojitelé podstupují, mimo jiné tedy i zmíněnou přípravu žadatelů, podstupují proto, aby osvojení bylo úspěšné, aby bylo v zájmu jich jako rodičů, aby se dokázali o dítě postarat, aby mu vytvořili rodinné prostředí, a především, aby tak osvojení bylo ve prospěch dítěte, které osvojí.

ŘÍZENÍ O OSVOJENÍ

Incidenční řízení

Incidenční řízení, které je upraveno v § 180a a §180b OSŘ, je neopomenutelným článkem v procesu osvojování dítěte. OSŘ původně ovšem obsahoval pouze úpravu řízení o osvojení, nikoliv rovněž úpravu incidenčního řízení. „Za této situace nezbývalo soudům, než aby o tak závažné otázce, jako je účastenství rodičů v řízení o osvojení (ohledně vyslovení souhlasu s osvojením jejich dítěte) rozhodovaly jako o otázce předběžné. To bylo v praxi oprávněným předmětem kritiky. Na tento neblahý stav reagoval zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, tím, že upravil toto řízení jako samostatné“.⁸⁵ Rozhodnutí soudu v tomto specifickém řízení, respektive rozhodnutí, které nabylo právní moci, je podmínkou, bez níž není možné zahájit vlastní řízení o osvojení

---

⁸⁵ Frinta, O., Melicharová D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech, Náhradní výchova dětí- možnosti a meze, Kolokvium I., Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová 2008, s. 35

v případě, kdy je třeba zodpovědět otázku, zda-li bude třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte či nikoliv, a tedy zda-li budou mít rodiče v řízení o osvojení postavení účastníků řízení. Soud bude posuzovat, zda rodič skutečně neprojevoval po dobu šesti měsíců opravdový zájem nebo po dobu dvou měsíců žádný zájem o dítě.

Soud rozhoduje o splnění těchto podmínek ke dni podání návrhu. Účastníkem řízení jsou dítě a jeho rodiče. Neplatí to však bezvýjimečně. Účastníky budou jen ti rodiče, kteří jsou zákonnými zástupci dítěte. Naopak tato podmínka se neuplatní v případě nezletilých rodičů, kteří mají v incidenčním řízení procesní způsobilost. Pokud by nebyl znám pobyt rodičů, soud ustanoví v takovém případě opatrovníka, což má nejen sloužit k ochraně zájmů nezvěstného rodiče, ale také k urychlení řízení a zabránění průtahům. Příslušnost soudu je určena stejně jako je tomu v případě řízení o osvojení. Příslušný tak bude podle § 88 písm. c) soud, v jehož obvodu má nezletilý své bydliště.

Poté, co soud zjistí, zda-li jsou splněny podmínky upravené § 68 ods. 1 ZOR, rozhodne o tom, že souhlas rodičů k osvojení je třeba nebo naopak tak, že souhlasu třeba není, což zapříčiní, že rodiče nebudou v případném řízení o osvojení účastníky. Jak vyplývá z § 180 ods. b), změní-li se poměry, soud na návrh pravomocný rozsudek zruší. Rozhodnutí je vydáváno s výhradou změny stávajících poměrů. Tato tzv. *clausula rebus sic stantibus* je charakteristická pro rozhodnutí týkající se rodičovské zodpovědnosti. „Doložka o nezměněných podmínkách“ je zárukou toho, že se změnou poměrů, je dán zároveň důvod k tomu, aby bylo dřívější rozhodnutí soudu změněno. „To znamená, že žádné z těchto rozhodnutí nezakládá překážku věci rozsouzené (*rei iudicatae*).⁸⁶ Zákon tak připouští, aby byl rozsudek po uplynutí jednoho roku zrušen, pokud dojde ke změně poměrů. Pokud dojde ke změně poměrů dítěte a zároveň ke změně poměrů u rodičů, kteří budou nejen ochotni, ale především schopni se o dítě postarat, pečovat o něj, není v takovém případě dále důvod, aby v platnosti zůstal rozsudek, kterým bylo určeno, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba. Jak stanoví zákon, není možné návrh na zrušení pravomocného rozsudku podat dříve než po uplynutí jednoho roku od právní moci rozsudku. Doba jednoho roku, která musí od nabytí právní moci rozsudku uplynout, je založena na zkušenosti, že dříve nelze předpokládat změnu poměrů v takovém rozsahu, která by odůvodňovala zrušení rozsudku. Návrhu na zrušení rozsudku, kterým bylo určeno, že k osvojení dítěte není

---

⁸⁶ Radvanová, S. et al.: Občanské právo hmotné-Svazek III., Praha, ASPI Publishing, s.r.o. 2002, s.68

třeba souhlasu rodičů, není možné vyhovět, byť by byl podán po uplynutí zákonem stanovené lhůty jednoho roku v případě, že by dítě bylo již osvojeno, nebo by bylo svěřeno do předadopční péče, nebo bylo eventuálně zahájeno řízení o svěřeni dítěte do péče budoucího osvojitele.

Samotné řízení o osvojení

Osvojení vzniká soudním rozhodnutím konstitutivní povahy, kterým je završeno řízení o osvojení, které je svou povahou řízením nesporným, což neomezuje soud v jeho dokazování. Proces je tak ovládaný zásadou vyšetřovací, nazývanou také jako zásada vyhledávací. Účastníci řízení, které je ovládáno tímto principem, tak mohou mít povinnost uvádět rozhodné skutečnosti, ale povinnost věc náležitě a řádně vyšetřit nese soud.⁸⁷ Jak stanoví § 120 OSŘ: „...je soud povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Následky osvojení jsou vázány na právní moc rozhodnutí o osvojení.“

O osvojení rozhoduje soud výlučně na návrh osvojitele, kterým je soud vázán. Jedná se o výjimku z rozhodování ve věcech péče o nezletilé, která je podmíněna tím, že v řízení bude rozhodnuto o osobním stavu.

K řízení o osvojení je příslušný tentýž soud jako je tomu v případě incidenčního řízení, tedy obecný soud nezletilého. Účastníky řízení jsou podle § 181 ods. 1 OSŘ osvojované dítě, jeho rodiče (až na výjimky upravené v ods. 2), popř. poručník, osvojitel a jeho manžel.

V případě, že rodičem osvojovaného dítěte je osoba nezletilá, má podle § 180a OSŘ, v tomto řízení přiznanou plnou procesní způsobilost. Ustanovení § 23 OSŘ se v případě nezletilého rodiče uplatní pouze tehdy, je-li mladší 16 let.

Zákon z řízení vylučuje rodiče dítěte, v případě, že:⁸⁸

- a) jsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nebo
- b) byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům, popř. byli v této způsobilosti omezeni, nebo

---

⁸⁷ Více k tomu viz. Winterová, A. a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha, Linde Praha a.s., 2004, s.84-6

⁸⁸ § 181 ods. 2 OSŘ

- c) dali souhlas k osvojení předem (tzv blanketový souhlas), bez vztahu k určitým osvojitelům, anebo
- d) soud v incidenčním řízení pravomocně rozhodl, že k osvojení dítěte není třeba jejich souhlasu.

Osvojované dítěte musí mít v řízení svého opatrovníka, což je dáno tím, že v řízení o osvojení nemůže zastupovat dítě žádný z rodičů, byť je jeho zákonným zástupcem, protože by mohlo dojít mezi rodiči a dítětem ke střetu zájmů. Zákon na tento případ pamatuje v § 37 ZOR, kde výslovně v odst. 1 vylučuje možnost zastoupení dítěte rodiči v takovýchto situacích.

Dalším případem je řízení o osvojení, v němž jeden nebo oba rodiče nejsou účastníky řízení, v němž není třeba jejich souhlasu. V takovém případě bude dítěti ustanoven opatrovník podle § 68b ZOR. Co ale nastane v případě, že jeden z rodičů dítěte bude účastníkem řízení a druhý, právě ze zmíněného důvodu ne? Z judikatury vyplývá, že dítěti bude ustanoven jak opatrovník podle § 37 ods. 2 ZOR, tak zároveň opatrovník podle § 68b ZOR, protože vzhledem k tomu, že každý z opatrovníků je dítěti ustanoven z jiného důvodu, nemůže jeden nahradit druhého. Nicméně v praxi dochází k tomu, že dítěti je zpravidla ustanoven opatrovník jediný, který ale plní obě dvě funkce zároveň. Z tohoto důvodu je vždy nezbytné, aby soud přesně vymezil rozsah práv a povinností opatrovníka z hlediska toho účelu, pro něj byl ustanoven.⁸⁹

Osvojované dítě je účastníkem řízení vždy, není ale naopak podmínkou, aby soud dítě vždy vyslechl. Vyslechne jej pouze tehdy, pokud podmínkou osvojení bude také souhlas k osvojení daný dítětem. V případě, že je dítě schopné formulovat své názory, pak je soud povinen postupovat takovým způsobem podle § 100 ods. 4, aby jeho názor zjistil. Souhlasu k osvojení bude třeba jen v případě, že dítě je schopné posoudit dosah osvojení (ledaže by tím byl zmařen účel osvojení). Soud tak musí vždy posoudit, zhodnotit intelektuální a volní vyspělost dítěte, musí také zohlednit věk dítěte a jeho celkovou rozumovou vyspělost. V případě ostatních účastníků platí, že budou vyslechnuti v řízení vždy.

---

⁸⁹ § 84 ZOR

Vznik osvojení

Osvojení vzniká soudním rozhodnutím konstitutivní povahy, které nabude právní moci. Pravomocným rozhodnutím tak vzniká mezi osvojitelem a osvojenecem takový poměr, jako mezi rodiči a dítětem. Dochází k úpravě příbuzenských poměrů. Osvojenec vstupuje se všemi právy a povinnostmi, které dítě má, do rodiny osvojitelů. Naopak zanikají práva a povinnosti osvojenecem k jeho původní rodině. Dochází také ke změně příjmení osvojenecem. Osvojenci se mění jeho příjmení, nikoliv však jméno. V případě nezrušitelného osvojení nastávají mimo výše zmíněných ještě další tři právní následky. Osvojitel či osvojitelé jsou zapsáni na základě pravomocného soudního výroku v matrice narození na místě rodičů osvojenecem. Pokud by tak došlo k osvojení jen jedním osvojitelem, bude v matrice vypuštěn zápis o druhém rodiči. Na místo biologických rodičů tak dojde k zápisu osvojitelů jako rodičů i do rodného listu osvojenecem. Jak už sám pojem nezrušitelné osvojení prozrazuje, jedná se tedy o takové osvojení, které nelze zrušit. Osvojenec nelze také opětovně osvojit, ledaže by se jednalo o případy, které jsou výslovně vyjmenovány v § 76 ZOR. V případě, že by byl osvojenec osvojován manželem osvojitele, nebo v případě, že by osvojitel zemřel, nebo dřívější osvojení bylo zrušeno.

Přeměna osvojení

ZOR umožňuje, aby bylo zrušitelné osvojení přeměněno na osvojení nezrušitelné, neumožňuje však postup opačný. Dle § 77 ZOR může soud učinit rozhodnutí o tom, že osvojení je nezrušitelné, také dodatečně za podmínky, že osvojenec bude stále nezletilým dítětem. Pokud nebylo dítě slyšeno v řízení o zrušitelném osvojení, nevyžaduje zákon, aby bylo dítě slyšeno v případě jeho přeměny.

Jsou tak chráněny zájmy dítěte pro případ, kdy by dítě např. o osvojení nevědělo a takovéto zjištění v souvislosti s dalším řízením, by mu mohlo způsobit trauma. V otázce účasti rodičů v takovém řízení lze dovodit, že pokud rodiče již jednou souhlasili s osvojením, byť to bylo osvojení zrušitelné, platí tento souhlas i v případě změny na osvojení nezrušitelné.

Zrušení osvojení

Účelem osvojení je založení trvalého společenského vztahu. Z tohoto důvodu, z povahy tohoto právního institutu je tedy nežádoucí, aby docházelo k rušení osvojeneckého poměru, který má být co možná nejvíce poměrem stabilním. Zákon však zrušení za určitých podmínek připouští. Zrušit tento poměr lze však pouze v případě osvojení prvního typu, tedy osvojení zrušitelného, a to jen za splnění další podmínky, že k takovému kroku povede závažný důvod. Pro zrušení osvojení platí přiměřeně ustanovení § 181 a 184 OSŘ. Toto nesporné řízení je možné zahájit pouze na návrh, který však může podat kromě osvojitelů také osvojenec. Naopak aktivně legitimováni nejsou pokrevní rodiče, ani manžel osvojitelky či manželka osvojitele. K tomu, aby soud rozhodl o zrušení osvojení, je třeba zjištění existence důležitého důvodu. Vzhledem k tomu, že zákon neuvádí ani demonstrativní výčet těchto důvodů, je tedy pouze na soudu, zda uzná v konkrétním případě tvrzenou skutečnost, na základě provedených důkazů za dostatečně důležitý důvod, který odůvodní zrušení osvojení.

Soud musí vždy zohlednit také skutečnost, že ke zrušení osvojení by mělo docházet pouze ve výjimečných případech, kdy bude v zájmu osvojenec, a tím i v zájmu společnosti, zrušení osvojení.

Důležitým důvodem podle § 73 ZOR tak bude okolnost, která zapříčiňuje, že osvojení neplní trvale svůj účel. Takovým důvodem bude vážné a trvalé narušení citového vztahu mezi osvojenecem a osvojitelem, resp, skutečnost, že k vytvoření takových vazeb ani nedošlo, nevytvořil se poměr imitující poměr mezi biologickými rodiči a jejich dítětem. Podle soudní praxe může být důležitým důvodem rovněž závažné závadné chování osvojenec, projevující se např. tím, že se osvojenec dopustil úmyslného trestného činu vůči osvojiteli nebo vůči blízkým členům rodiny.

Spornou zůstávala dlouhou dobu otázka, zda-li je možné, aby bylo osvojení zrušeno ve vztahu jen k jednomu osvojiteli v případě, že došlo ke zrušitelnému společnému osvojení manželé. Soudní praxe i teorie dospěly k závěru, že takovou možnost zákon v § 73 připouští, přičemž argumentují tím, že na straně osvojitelů vystupují manželé, tedy subjekty dva, kteří netvoří nerozlučnou stranu. V takovém případě je aktivně legitimován kromě osvojenec také kterýkoli z osvojitelů, přičemž není nutné, aby podal návrh na zrušení osvojení ten z osvojitelů, vůči kterému má být

osvojení zrušeno.

Účastníky řízení o zrušení osvojení jsou také rodiče osvojenec v případě, že byly účastníky řízení v němž bylo osvojení vysloveno, nikoliv ale v případě, že soud bude jednat pouze o zrušení osvojení ve vztahu k jednomu z manželů, kteří osvojili osvojenec jako společné dítě. Rozsudek, kterým soud rozhodne o zrušení osvojení, je konstitutivní povahy. Jeho právní účinky, obnovení právních poměrů mezi osvojenecem a jeho původní rodinou a současným zánikem těchto poměrů v případě osvojitelů, stejně tak jako změna příjmení osvojenec⁹⁰, nastávají s právní mocí rozsudku.

ZOR naopak neupravuje institut zániku osvojení, což vyplývá z toho, že „vznikem osvojení byl mezi osvojenecem a osvojitelem založen vztah obdobný vztahu mezi dítětem a rodičem, a to v podobě různých právních účinků, které setrvávají, jak po smrti některého z nich, tak i poté, kdy osvojenec dosáhne zletilosti.“⁹¹

Opětovné osvojení (znovuosvojení neboli readopce)

ZOR umožňuje opětovné osvojení v § 76. Osvojenec tak může být opět osvojen a jeho původní osvojení nahrazeno osvojením novým.⁹² Readopce je možná pouze v případě osvojení nezrušitelného a jen za podmínky, že osvojenec bude osvojen manželem osvojitele, nebo osvojitel zemřel. Zákon nestanoví jaký druh osvojení je při readopci připuštěn, z čehož lze dovodit, že je možné následně osvojit osvojenec zrušitelně i nezrušitelně.

NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK A VYBRANÉ OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE OSVOJENÍ⁹³

Návrh nového občanského zákoníku v sobě skrývá značné změny. Reaguje na potřebu změny v soukromém právu, čímž pokrývá také právo rodinné. Zápořem

---

⁹⁰ Právní následek týkající se změny příjmení osvojenec na jeho původní příjmení se neuplatní pokud se osvojenecovo příjmení v době trvání osvojeneckého poměru změnilo např. uzavřením manželství.

⁹¹ Radvanová, S., Zuklínová, M.:Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, Praha, C.H. Beck 1999, s. 139

⁹² ZOR tak reflektoval úpravu obsaženou mj. v Úmluvě Rady Evropy o osvojení v čl. 6 ods. 2.

⁹³ Pro zpracování tématu věnujícímu se návrhu novému občanskému zákoníku jsem vycházela z návrhu samotného a z důvodové zprávy k občanskému zákoníku po zpracování připomínek, zveřejněného na stránkách Ministerstva spravedlnosti, (<http://obcanskyzakonik.justice.cz>)

současného stavu a také předmětem kritiky, je roztržitost úpravy občanskoprávních vztahů do několika právních předpisů. V případě práva rodinného do ZOR. A právě na tyto změny, které souvisejí s právem rodinným, se v souvislosti s mnou zvoleným tématem zaměřím. Nový občanský zákoník by měl být rozdělen do pěti částí (Obecná část, Rodinné právo, Absolutní majetková práva, Relativní majetková práva a na závěr Ustanovení společná, přechodná a závěrečná). Stejně tak jako je tomu v případě stávající úpravy rodinného práva, i budoucí zakotvení této problematiky v novém kodexu občanského práva se bude zabývat institutem manželství, vztahům mezi příbuznými včetně vztahů mezi rodiči a dětmi.

Nová úprava rodinného práva v sobě také zahrnuje inovace týkající se institutu osvojení. Kromě doplnění a zpřesnění některých stávajících ustanovení, zavádí také zcela nové instituty, oprávnění a povinnosti. Připravovaný zákoník se v procesu osvojení zaměřil na posílení ochrany nejen dítěte, které je osvojováno, ale také rodičů dítěte a jeho dalších příbuzných. Významnou novinkou oproti stávající úpravě, kterou návrh zákona přináší, je také možnost osvojení zletilého, jako institutu zcela výjimečného. Zákon rozlišuje hned dvě skupiny případů takového osvojení:

- a) osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého a
- b) osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého

Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého je možné pouze za určitých, zákonem taxativně vyjmenovaných podmínek.⁹⁴ Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, se svými následky značně odlišuje od následků, které vznikají v souvislosti s osvojením nezletilého i osvojením zletilého, které je však jeho obdobou. Osvojenci ani jeho potomkům nevzniká osvojením příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele a nemohou tak od nich odvozovat ani žádná majetková práva. Kromě toho osvojenec a jeho potomci nepozbývají osvojením práv ve vlastní rodině. Jak už jsem zmínila, nová připravovaná úprava se zaměřila také na posílení ochrany osvojovaného dítěte.

Došlo tak např. k prodloužení minimální délky předadopční péče ze současných tří měsíců na šest. Rozhodování o předadopční péči je svěřeno do výlučné kompetence

---

⁹⁴ § 764 ods. 1 návrhu nového Občanského zákoníku:

Zletilého lze osvojit, jestliže

- a) přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem,
- b) v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý,
- c) osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti nebo
- d) osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela.

soudů, čímž dochází k odstranění závadného a často kritizovaného stavu stávající úpravy.

Další novinkou je osobní souhlas osvojovaného dítěte s osvojením v případě, že dosáhlo alespoň věku dvanácti let. Dvanáctileté dítě tak musí s osvojením souhlasit vždy. Stávající právní úprava rovněž vyžaduje souhlas daný osvojencem. Nestanoví však věkovou hranici dvanácti let, nýbrž váže tuto povinnost na schopnost dítěte posoudit dosah osvojení. I tuto úpravu nový zákoník promítá do svých ustanovení. Týká se to dětí, které nedosáhly věku dvanácti let, které však (byť za něj bude v takovém případě dávat souhlas jeho opatrovník) budou, pokud to bude možné, vyslechnuti soudem, aby i jejich vyjádření mohl soud, s ohledem na stupeň jejich duševního vývoje, vzít v potaz.

Zcela nově je v návrhu zakotvena také povinnost informovat osvojence o skutečnosti osvojení. Jak píše docentka Králíčková ve svém článku: „Dítě by nemělo být pojímáno, ani jde-li o řízení o osvojení, jako pasivní subjekt bez práv na informace a bez práv na vyjádření se k věcem, které se jej bezprostředně dotýkají. Je-li dítě v době osvojení útlého věku, nemá-li možnost se ke svému osudu vyjádřit, nezbyvá, než mu dát šanci po dovršení zletilosti: a to nejen právo poznat svůj původ, ale také právo rozhodnout, jak s nově získanými informacemi naloží.“⁹⁵

Jak už jsem ve své práci zmínila, děti mají právo na to, aby znaly pravdu, a aby jim skutečnost, že byly osvojeny, nebyla zatajována. Návrh nového zákoníku zavádí možnost požádat soud o utajení osvojení a jeho okolností. Utajení by tak mohl navrhnout osvojitel nebo osvojenec ve vztahu k rodině původu nebo naopak přirozený rodič dítěte ve vztahu k osvojiteli a osvojenci.

V procesu osvojení dochází také k posílení ochrany práv rodičů dítěte a dalších příbuzných. Například by tak nebylo možné rozhodnout o osvojení tam, kde sice není třeba souhlasu rodiče s osvojením, ale je zde příbuzný dítěte, který o dítě projevuje zájem a je schopen a ochoten o dítě pečovat. V souvislosti s tím, je třeba také zmínit, že návrh zákona předpokládá souhlas rodičů s osvojením vždy, vyjma taxativně stanovených případů.⁹⁶ Z návrhu nového Občanského zákoníku jsem vybrala jen ty

---

⁹⁵ Králíčková, Z.: Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ, Právní rozhledy, 2009, č.5

⁹⁶ § 726 ods. 2 návrhu nového Občanského zákoníku:

Souhlasu rodiče osvojovaného dítěte není k osvojení třeba, pokud rodič:

a) zemřel,

změny, o kterých se domnívám, že jsou stěžejními změnami a doplněními dnešní úpravy rodinného práva. Mnoho změn jsem ponechala stranou, ačkoli by si jistě také zasloužily, abych jim věnovala ve své práci pozornost. Cílem mé práce je však především analýza stávající právní úpravy. I z toho co jsem uvedla, je však zřejmé, že nový kodex doznal změn, a nejsou to změny zanedbatelné, byť v porovnání s jinými soukromoprávními odvětvími nejsou tak markantní, což je způsobeno také tím, že ZOR byl několikrát novelizován a tyto novelizace zasáhly v poměrně nedávné době také úpravu osvojení. I přesto je však zjevný posun v této právní úpravě. Osvojení v návrhu již není pojímáno čistě jako forma náhradní výchovy, ale dostává další rozměr. Ještě více klade důraz na zájem dítěte. Zdůrazňuje také primární zájem dítěte, a to vyrůstat s vlastními rodiči nebo příbuznými pokud projeví o osvojení zájem. Teprve není-li takové možnosti, nebo je-li v zájmu dítěte samotného, aby nevyrostalo v rodině, která o něj nestojí, nepečuje nebo se ani nechce starat, umožnit pak jeho osvojení. Osvojení zletilého pak umožní např. osvojení sourozenců, kdy některý z nich již dosáhl zletilosti a nemohl tak být podle platné právní úpravy osvojen. Tato úprava tak napomůže k tomu, aby sourozenci, kteří jsou na sebe zvyklí, nebyli od sebe oddělováni a mohli tak vytvořit s osvojitelem kompletní rodinu.

Všechny klady a zápory nové právní úpravy bude však možné odhalit až po určitém čase, kdy budou nová právní ustanovení aplikována. Za podmínky, že vstoupí v platnost a následně také účinnost.

-
- b) byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení,
  - c) není schopen projevít svou vůli nebo není schopen rozpoznat následky svého jednání nebo své jednání ovládnout, anebo
  - d) není-li známo místo, kde se zdržuje, a nepodaří-li se toto místo zjistit.

ZÁVĚREM

Cílem mé práce bylo analyzovat právní aspekty osvojení. Jak už jsem zmínila v úvodu své práce, nevyhnula jsem se však zcela ani určitým drobným odbočkám k psychologickému a sociologickému hledisku tohoto institutu.

Ústřední myšlenkou mé práce je hledisko prospěchu dítěte. Zájem dítěte mnohokrát ve své práci zdůrazňuji. Ačkoliv je toto téma obsaženo v samostatném oddílu, který blíže rozebírá podmínky osvojení, svůj prostor si tento institut našel v celé práci. Nerozpakují se tedy ani nyní, v závěru této práce, jej znovu zdůraznit. Zájem dítěte, je primárním hlediskem osvojení jako nejdokonalejší z forem náhradní péče.

Toto hledisko svým významem převáží zájmy ostatní, a to včetně zájmů rodičů a osvojitelů. Je třeba zdůraznit, že stěžejním účelem osvojení není saturování potřeb bezdětných párů. Na prvním místě v pomyslném žebříčku zájmů jednotlivých subjektů osvojení je dítě a jeho uspokojení potřeby vyrůstat v rodinném prostředí, byť by se nejednalo o rodinu biologickou.

S touto základní myšlenkou by měl být obeznámen každý, kdo zvažuje možnost osvojení dítěte, nebo kdo již o osvojení požádal, protože tato věta v sobě skrývá mnohé. Je vysvětlením celého procesu osvojení, jeho zprostředkování. Laická veřejnost i média často upozorňují na to, že proces osvojení je příliš zdlouhavý a mají pravdu. Ano, zprostředkování osvojení je během na dlouhou trať. Čekací lhůty jsou skutečně dlouhé, ale je třeba si uvědomit, že osvojení je institutem složitým, který má dalekosáhlé důsledky a jeho proces proto nemůže být za každou cenu uspěchán. Je však možné pokusit se o zefektivnění procesu, který napomůže k jeho urychlení, aniž by to bylo na úkor dítěte.

Je nutné si také uvědomit, že prvotním úkolem ve chvíli, kdy se dítě ocitne v nefungujícím rodinném prostředí, by měla být snaha o sanaci rodiny, aby dítě mohlo nadále vyrůstat ve svém přirozeném prostředí. To může zajistit dostatečně efektivní sociální práce, k čemuž je ale potřeba také dostatečný počet sociálních pracovníků. Vzhledem ke stálému deficitu těchto pracovníků lze však kvalitní terénní sociální práci zajistit jen s obtížemi.

Teprve tehdy, není-li možné dosáhnout sanace v původní rodině dítěte, je možné uvažovat o jeho zařazení do evidence dětí vhodných k osvojení, samozřejmě za splnění mnoha dalších právních podmínek, kterými jsem se v práci zabývala. Stát pak přijímá úlohu zprostředkovatele (nejedná-li se o případy dle § 20 odst. 3 ZSPOD, kdy se zprostředkování osvojení neprovádí), která není nikterak jednoduchá. Je na něm, aby našel vhodné osvojitele, a aby tak dítěti zajistil, že bude vyrůstat v rodině, která mu poskytne chybějící lásku a péči. Významu osvojení svědčí také pozornost, která je mu věnovaná na mezinárodní úrovni. I z mezinárodních dokumentů však vyplývá jediné. Prioritou je zájem o blaho dítěte.

Stejně tak jako jiná právní odvětví, i právo rodinné se bude vyvíjet. Právo musí reflektovat dobu, ve které má být aplikováno. Není pochyb o tom, že institut osvojení dozná rovněž změn, jak dnes již také můžeme vidět na návrhu nového občanského zákoníku. Co by však mělo zůstat beze změny, je zájem dítěte jako jeho hlavní poslání.

RESUMÉ

Adoption in private and public law

Adoption is the most important form of surrogate parental care. „Adoptio natiuram imitatur“ the legal principle from the Roman times is sententious even today. As Czech Family Code says: Adoption establishes between the adoptive parent and the adopted child the same relationship as is the relationship between parents and children, and close relationship between the adopted child and the adoptive parent's relatives. The adoptive parents have a parental responsibility in upbringing of children. The adoption is decided on by a court upon a petition of the adoptive parent. The petition for adoption of a child to a foreign country must include a final and conclusive decision on approval of the adoption issued by the Office for International Protection of Children. Adoption by itself is a juridical institute of private law and it is regulated by the Family Code though the proceedings are regulated by public law and the Infantile Social-Judicial Protection Act. Many international documents, which regulate adoption, or just some of the problems related to adoption, prove that adoption is considered a very important institute. Adoption is a legal institute which has also connection to its sociological and psychological stands which cannot be omitted.

The aim of adoption is to protect the interests of a child, that is also the main idea of my work. The interest of a child is a principal purpose of an adoption, and every applicant should realize this idea. It's essential to emphasize that on the imaginary scale of interests of the subjects of adoption, the child, his interest and his right to grow in a family, even if it would be a surrogate family, is on the top of this scale. In the Czech Family Code this idea is expressed by the art. 64.1 that says that the child may be adopted only by individuals whose way of life guarantees that the adoption shall be to the benefit of child and society.

POUŽITÁ LITERATURA, ODBORNÉ ČLÁNKY, PRÁVNÍ PŘEDPISY

Použitá literatura:

- Burdová, E., Novotná, V.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí – komentář, 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha, Linde 2007
- Bureš, J. et al.: Občanský soudní řád - komentář, I. díl (§1-200aa), 6.vydání, Praha, C.H. Beck 2003
- Frinta, O., Melicharová D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných sovislostech, Náhradní výchova dětí- možnosti a meze, Kolokvium I., Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová 2008
- Hrubá, M.: Principy osvojení pro novou právní úpravu, Náhradní výchova dětí- možnosti a meze, Kolokvium I., Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová 2008
- Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Komentář 3.vydání, Praha, C.H.Beck 2005
- Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, Brno, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk 1998
- Kincl, J.,Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo, Praha, C.H.Beck 1995
- Kotous, J., Munková, G., Peřina, P.: Úvod do sociální politiky, Praha, Unierzita Karlova v Praze- Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodnář 2003
- Schoolerová, E.J.: Adopce, vztah založený na slibu, Praha, Návrat domů, 2002
- Matějček, Z. a kolektiv, Náhradní rodinná péče, Praha, Portál 1999
- Matějček, Z. et al: Osvojení a pěstounská péče, Praha, Portál, s.r.o. 2002
- Novotná, V., Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí, Praha, Linde 2004
- Radvanová, S., Zuklínová, M.:Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, Praha, C.H. Beck 1999
- Radvanová, S. et al.: Občanské právo hmotné-Svazek III., Praha, ASPI Publishing, s.r.o. 2002
- Radvanová, S.: Osvojení v proměnách společnosti, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám, Praha, ASPI 2005
- Radvanová, S.: Po deseti letech..., Pocta Martě Knappové k 80.narozeninám, Praha, ASPI 2005

- Švestka, J.: Osvojení v československém právním řádu, Praha, Univerzita Karlova 1973
- Winterová, A. a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha, Linde Praha a.s., 2004

Odborná periodika:

- Bayerová, M.: Mezinárodní osvojení, Právo a rodina, 2002, č.2
- Frank, R.: Právo znát svůj genetický původ, Zeitschrift für d. gesamte Familienrecht, 1998, č.2
- Hrubá, M.: Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech, Právo a rodina, 2007, č.7
- Králíčková, Z.: Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ, Právní rozhledy, 2009, č.5
- Melicharová, D.: Právo znát svůj genetický původ, Zdravotnictví a právo, 2004, č.2
- Novotná, V.: Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, Právo a rodina, 2006, č.5
- Novotná, V.: Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí? (2.), Ještě několik poznámek k novele, Právo a rodina, 2006, č.6
- Nykodým, J.: Novela zákona o rodině (z.91/1998), Bulletin advokacie, 1998, č. 8
- Radvanová, S.: Sociálně-právní ochrana-aktuální problémy, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 2003, č.1-2
- Sedlák, P.: Vzájemný vztah svěřeni dítěte do výchovy třetí osoby soudem dle § 45 a řízení o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 69 ods.2 v mezinárodních vztazích, Náhradní výchova dětí- možnosti a meze, Kolokvium I., Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová 2008
- Záleský, Rostislav.: Nová úprava zprostředkování a realizace mezinárodních osvojení, Bulletin advokacie, 2001, č.2
- Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 7
- Westphalová, L.: Osvojení v mezinárodním kontextu, Právo a rodina, 2006, č.4

Právní předpisy:

- Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský
- Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení
- Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
- Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině
- Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
- Zákon č. 269/1994 Sb., o rejstříku trestů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Sdělení MZV č. 43/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Pokyn obecné povahy ze dne 5. listopadu 2003, poř. č. 6/2003 nejvyššího státního zástupce o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 15/2006 Sb., o registrovaném partnerství
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- Evropská úmluva o osvojení dětí
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Deklarace práv dítěte

Judikatura:

- Nález Ústavního soudu ČR vyhlášený pod č. 295/1996 Sb.
- Nález Ústavního soudu ČR vyhlášený pod č. 72/1995 Sb.
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva E.B. v. France, no. 43546/02

Internetové zdroje:

- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. 2009 (<http://www.umpod.cz>)
- Ministerstvo spravedlnosti k návrhu nového občanského zákoníku (<http://obcanskyzakonik.justice.cz>)

Přílohy:

- Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny
- Dotazník pro žadatele o náhradní rodinnou péči – společný
- Dotazník pro žadatele o náhradní rodinnou péči – osobní
- Dotazník pro žadatele o náhradní rodinnou péči – představy o dítěti
- Zdravotní dotazník pro žadatele o náhradní rodinnou péči
- Vlastní lékařské vyšetření k vyplnění praktickým lékařem